

תדפיס

מתוך:

תשורה משמחת גזיזת השערות לחייל בצ"ה אליהו שי' ברדה,
ח' שבט תשפ"ה

הוספה לאחר ההדפסה:

מפתח הרשימות שנידונו כאן בהתאם לסוגות המתוארות במבוא

מסה: א, ב, ח, יב, יג, יח, יט, כב, כד, כה

אוטוביוגרפיה: ט

יומן: ד, ה, ז, יא, יד, כ, כג

יאיר נתיב: ג¹, ו, י, טו, יז, כא, כו

*

רשימות שלא הגיעו לידינו: ד, טז, יט, כ

¹ אין הכרח לסווג רשימה זו בקטגוריה זו, אך יש מאפיינים דומים ביניהם.

מפתח רשימות כ"ק אדמו"ר הריי"צ ויומניו

- מדגמי -

בסדר לימודי כ"ק אדמו"ר הריי"צ בילדותו הוקדשה לכתיבה שעה ביום.¹ גם בקרב תלמידי ישיבת 'תומכי תמימים' היה סדר לא-רשמי של כתיבה, ורבים מהם היו נוהגים 'להעתיק מאמרים דא"ח לעצמם, ועי"ז היו מתלמדים מלאכת הכתיבה'.² ברבות הזמן הוכיח כ"ק אדמו"ר את הנהלת ישיבת 'תומכי תמימים' בארצות-הברית על הכתיבה הלקויה שהייתה נחלת התלמידים, ועוררם להתקין סדרים לתיקון מצב זה.³

יוקר מיוחד הראה כ"ק אדמו"ר הריי"צ לכתיבה בעניינים חסידותיים, וכך כתב לר' רפאל נחמן כהן בכ"ג טבת תש"א:

הדיבור ובפרט הכתיבה בעניינים אלו יקר וחביב למעלה בכלל, ואצל הוד כ"ק אדמו"ר וכל אבותינו רבותינו הק' זי"ע הבאים אחריו בפרט.⁴

בהקשר זה עורר רבים מאנ"ש לרשום זכרונותיהם, וכבר נכתב על-זה באיזהו מקומן. ואכ"מ.

סוגות כתיבת כ"ק אדמו"ר הריי"צ

כתבי כ"ק אדמו"ר הריי"צ מגוונים, חלקם המשך מסורת נשיאי חב"ד וחלקם מקוריים, ואפשר לחלקם לתשעה סוגות ספרותיות:

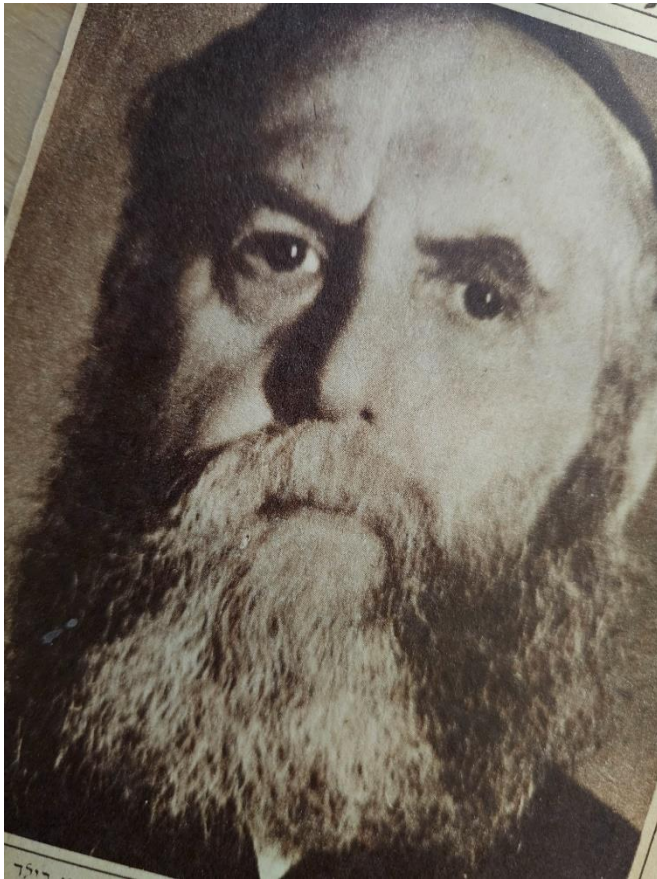
מאמר: דרושי חסידות, דא"ח, כמסורת נשיאי חב"ד. תחילה כתב רשימות הנחות מדרושי אביו כ"ק אדמו"ר הרשב"ב, ומשעלה לנשיאות כתב את דרושי עצמו קודם לאמירתם או לאחר מכן. רובם נמסרו לפרסום, להעתקה או לדפוס.

¹ ספר השיחות תר"פ-תרפ"ז, עמ' 241; ספר השיחות קיץ ה'ש"ת, עמ' 150.

² אגרות קודש – אדמו"ר הריי"צ, כרך ז, עמ' צ.

³ שם, כרך ו, עמ' קנא-קנב; שם, כרך ז, עמ' צ-צא, קכב.

⁴ שם, כרך ה, עמ' רמט.



ריגה, תרצ"ג לערך

ארכיון ליובאוויטש / HasidicArchives.com

ביאור: ביאורים, בעיקר בדא"ח, שרשם לעצמו בעיקר בתקופה שקודם נשיאותו.

קיצור: סוגה זו התחיל כבר כ"ק אדמו"ר ה'צמח צדק' שכתב קיצורים לדרושי כ"ק אדמו"ר הזקן. אמנם כ"ק אדמו"ר הרי"צ הרחיב סוגה זו באופן שיטתי יותר.

שיחה: כ"ק אדמו"ר הרש"ב אמר שיחות בהתוועדויות עם אנ"ש ותלמידי התמימים בשלוש הזדמנויות במהלך השנה.⁵ אך כ"ק אדמו"ר הרש"ב עצמו לא רשם את דבריו, ואנ"ש הם שהעלו את הדברים על הכתב, אמנם נראה שרוב הרשימות הם מכ"ק אדמו"ר הרי"צ. כך שבמידה רבה אפשר לומר שהוא מיסד את כתיבת הנחות שיחות אביו.

אך עיקר סוגה זו – שבגללה אני מכניסה כאן – מתייחסת לשיחות כ"ק אדמו"ר הרי"צ עצמו, שחלק מהם אף העלה בכתב, ומהם נדפסו קונטרסי 'לקוטי דבורים'.

מכתב: כ"ק אדמו"ר הרי"צ כתב כמאה אלף אגרות,⁶ ומרבית המכתבים התוכניים שבהם נדפסו בסדרת 'אגרות קודש' שלו. סוגה זו כוללת שתי קטגוריות: (א) מכתבים הנשלחים במענה לשאלה או פנייה, והיקף המכתבים מלמד על כך שהוא אמצעי חשוב בעבודתו להפיץ ולהדריך את אנ"ש בדרכי החסידות.⁷ (ב) 'מכתב' כצורה ספרותית. כ"ק אדמו"ר הרי"צ בנה כמה וכמה מרשימותיו מכתבים, על אף שלא בהכרח נשלחו במענה לשאלה.⁸ בנוסף לכך, בתקופה מסוימת הכתיבה במכתבים היוותה השלמה ליומניו הקצרים.⁹

מסה: את המסות אפשר לחלק לשלוש קטגוריות: מסה היסטורית כללית (דוגמת 'אבות החסידות'), מסה ביוגרפית (דוגמת 'תולדות הרשב"ץ נ"ע') ומסה המבארת עניין (דוגמת 'החובה והיכולת לעשות בעד החסידות').

אוטוביוגרפיה: כגון 'רשימות המאסר' השונות וחלק מרשימות זכרונותיו מליובאוויטש של ימי ילדותו.

יומן: קטגוריה זו כוללת שני סוגי יומן: (א) יומן קלאסי, המתאר את שגרת היום או עניינים מסוימים, ונכתב בסיומו של יום או בסמיכות לו. רשימות יומן מסוג זה המוקדמים שבידינו מתוארכים לתשרי תרס"ג.¹⁰ (ב) רשימה בסגנון יומן, על אף שנכתבה זמן ממושך לאחר מכן (על צורה זו נרחיב הדיבור להלן).

יאיר נתיב או יגלה אור: כ"ק אדמו"ר הרי"צ אסף כתיביד ותעודות היסטוריות. לפעמים רשם על תעודה תיאור ביאור עניינה, רקע כתיבתה וכדומה. לפעמים בקצרה ולפעמים בארוכה.

⁵ הרב משה דובער ריבקיין, אשכנבתא דרבי, ניו יורק תשל"ו, עמ' 3, הערה א.

⁶ ר' שלום דובער לוין, 'מבוא', אגרות קודש – אדמו"ר הרי"צ, כרך א, עמ' 5, ובהערה 1; שם, כרך ד, עמ' 5-6; שם, כרך יא, עמ' 5-7.

⁷ בעניין זה ראה ר' נחום גרינוואלד, 'ניצוצי חסידות מתורת אדמו"ר הזקן (חלק ב): פתגמים ואימרות אדמו"ר הזקן נ"ע זי"ע שנחשפו והתגלו במסורת כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע זי"ע', בתוך: ר' נחום גרינוואלד (עורך), הרב: רבינו אדמו"ר הזקן רבי שניאור זלמן מליאדי וצוקלה"ה נבג"מ זי"ע, לייקווד תשע"ה, עמ' קלב-קלג.

⁸ ראה אגרות קודש – אדמו"ר הרי"צ, כרך טו, עמ' קיא (ובשולי הגליון), קמה.

⁹ ראה ר' שלום דובער לוין, כפר חב"ד, גליון 873 (חג הסוכות תש"ס), עמ' 92.

¹⁰ ספר המאמרים תרס"ג, חלק שני, ניו יורק תשס"ג, עמ' שעג ואילך.

היומנים המשוחזרים

סקירה קצרה על כללות היומנים של כ"ק אדמו"ר הרי"צ בתקופות השונות פורסמה על-ידי ר' שמואל קראוס, ובין היתר הוא דן בסוגיית היומנים המוקדמים והמשוחזרים. הוא הבחין שיש יומנים שכ"ק אדמו"ר הרש"ב מופיע בברכת "שליט"א" ויש שלא.¹¹ בהתאם לכך הוא חילק את היומנים לשתי קבוצות: מקוריים ומשוחזרים. במקוריים הופעות כ"ק אדמו"ר הרש"ב הם בתואר "שליט"א" והמשוחזרים בלעדיו.

אך אין זו ראייה מוכרחת. לדוגמא ברשימת-יומן ממוצאי יום הכיפורים תרנ"ט כותב כ"ק אדמו"ר הרי"צ:

כרגיל הלך כ"ק אדמו"ר מביהכנ"ס ישר למעונה של כבוד אמו הרבנית הצדקנית זקנתי שליט"א ואחר הבדלה יצק עבורה כוס חמין ויגיש לה.¹²

לאור העובדה שבציטוט זה מוזכרת הרבנית רבקה בברכת "שליט"א" בעוד כ"ק אדמו"ר הרש"ב אינו מוזכר בברכה זו אפשר להסיק כי הוכחה זו – הגם שבדרך-כלל היא נכונה – לא מוכרחת, ולכן ניתן רק להסתייע בה כאבחנה ראשונית וכללית.

אתן בזה שתי דוגמאות טובות יותר לשימוש בתוארים המכריחים שלא נכתבו באותה העת:

(א) בג' אדר א' תרצ"ח כ"ק אדמו"ר הרי"צ שלח לר' יהושע אייזיק בארוך "לקוט מקוצר משלש רשימות משנת תרנ"ז-תרנ"ח" והראשונה פותחת:

הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, הי' עובר לפני התבה בשלשת התפלות – שחרית מנחה וערבית – ביום ההילולא של כ"ק אביו הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק מוהר"ר שמואל – י"ג תשרי – ביום ההילולא של כ"ק חותנו הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק ר' יוסף יצחק – י"ח כסלו – וביום ההילולא של זקנו הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק בעל צמח צדק זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע – י"ג ניסן.¹³

בקטע זה אדמו"ר הרי"צ משתמש בתוך רשימות 'משנת תרנ"ז-תרנ"ח' בתארי פטירה על אביו, ואם כן ניתן לראות בכך דוגמא טובה יותר לכתיבה-עריכה מאוחרת.

(ב) בקטע מרשימת-יומן משנת תרנ"ב-תרנ"ג – בהקשרה הדגיש ר' שמואל קראוס את אבחנתו האמורה¹⁴ – מה' תשרי תרנ"ב נכתב:

בהיותי כבר תשע שנה והורי נסעו לחוץ למדינה, אמרה כבוד אמי זקנתי הרבנית הצדקנית מרת רבקה זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע לנפתלי הערץ הכותב...¹⁵

¹¹ ר' שמואל קראוס, 'בעקבות היומנים האבודים', בית משיח, גליון 237 (ג' מנחם אב תשנ"ט), עמ' 30-34.

¹² אגרות קודש – אדמו"ר הרי"צ, כרך ג, עמ' תצ. ההדגשות אינן במקור.

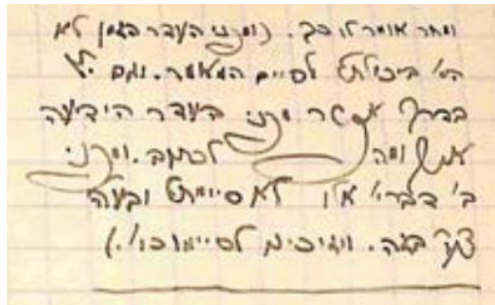
¹³ שם, כרך ד, עמ' רלו.

¹⁴ ר' שמואל קראוס, 'תאריך ומקורו (ב)', בית משיח, גליון 283 (ד' תמוז תש"ס), עמ' 69, הערה 27.

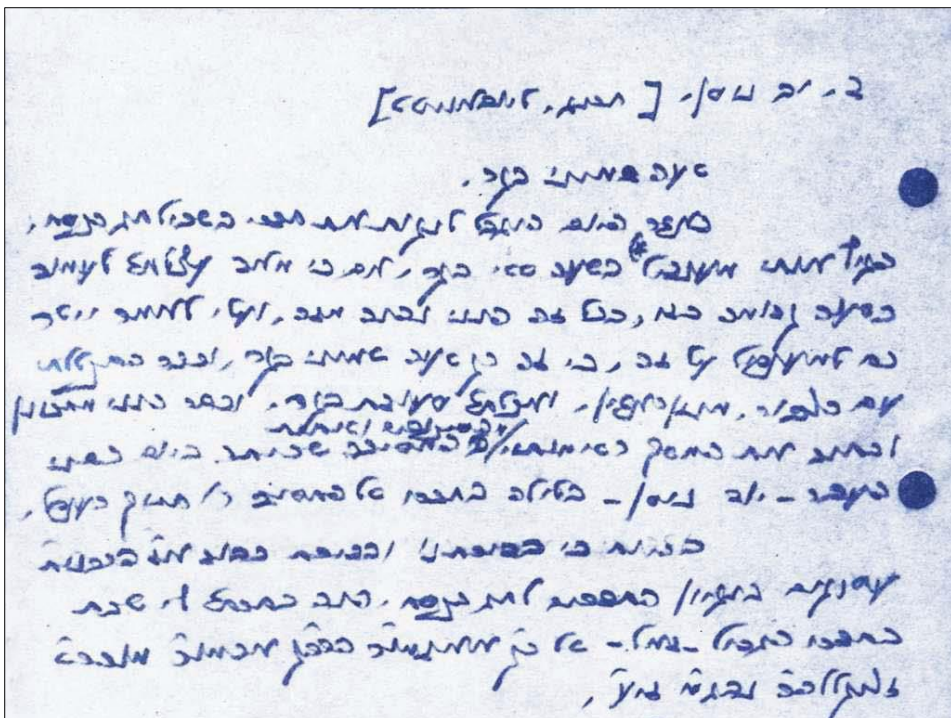
¹⁵ ספר המאמרים תשי"א, עמ' 295.

אף כאן ניתן לראות שימוש בתארי פטירה על הרבנית רבקה על-אף שבשנת תרנ"ב היא הייתה בין החיים. מאליו מובן שאף כאן זהו סימן לכתובה-עריכה מאוחרת.

בדומה לר' שמואל קראוס גם ר' אהרן לייב רסקין הציג עמדה כזו ביחס לרשימת-יומן מי"א-י"ג ניסן תרנ"ג: "נראה שנכתבה לאחר הגיעו לארצות הברית בשנת ה'ש"ת".¹⁶ הוא לא נימק את השערותו לאיחור הרשימה, אך על-פי צורת הכתב נראה ברור שאכן יש לאחרה הרבה.



כתי"ק כ"ק אדמו"ר הרי"צ, שלהי שנות ה'תרנ"ג



רשימת י"א-י"ג ניסן תרנ"ג

¹⁶ רשימת י"א-י"ג ניסן תרנ"ג, ניו יורק תשע"א, עמ' ג.

על אלה יש להוסיף את עדות ר' ניסן מינדל בראיון עם ר' יעקב יהודה העכט בשנת תשל"ד:¹⁷

R.N.M.: He was very meticulous in keeping a diary, and he recorded everything that happened to him in great detail.

R.J.J.H.: And they were saved? Those Diaries came along with him from Russia?

R.N.M.: Well, some of them were saved, most of them were saved. Some of them he rewrote from memory, but it was a veritable treasure. And I spent several days and nights uninterruptedly, as long as I had the archives in my possession, to go into and really become acquainted. That is when I got the feel of what and who the Rebbe really was.

[תרגום:]

רנ"מ: הוא הקפיד מאוד בניהול יומן, ותיעד בפירוט רב את כל הקורה איתו.

ריי"ה: האם הם נשמרו? האם היומנים באו עימו מרוסיה?

רנ"מ: ובכן, חלקם נשמרו, רובם נשמרו. חלקם הוא כתב מחדש מזיכרונו, אבל זה היה אוצר של ממש. וביליתי כמה ימים ולילות בלא מפריע, כל עוד היה הארכיון ברשותי, כדי להיכנס בהם ולהתודע באמת, או אז קיבלתי את ההכרה של מה ומיהו הרבי באמת].

מדברים אלו אפשר ללמוד כי לרנ"מ פשוט שחלק מהיומנים משוחזרים מהזכרון, אמנם נראה כי מלאכת השחזור עצמה נעשתה עוד קודם ההתיישבות בארצות הברית.

ולגוף הדבר, עיון בשתי קבוצות היומנים מראה שהן שונות בסגנון, צורתן ובמובן מסוים גם בתוכן.¹⁸ יארכו הדברים בדיון על ההבדלים ועל כן לא אעמוד על כך במסגרת זו, אבל בכללות רשימות היומנים המשוחזרים ארוכות יותר ויש בהן מודעות לתיעוד פרטים צדדיים.

הראשונה שאפשר לזהותה בסגנון זה היא רשימת-יומן מכ"א כסלו תרס"ג (נסמנה להלן, אות יא). הרשימה נספחה לאגרת מט"ו כסלו תר"צ.

רשימת היומן עצמה מכילה בעיקרה את דיבורי כ"ק אדמו"ר הרש"ב בהתוועדות י"ט כסלו תרס"ג, עם הפסקות בהן כ"ק אדמו"ר הריי"צ מתאר פרטים שונים ממהלך ההתוועדות. הרשימה נפתחת בתיאור כללי על המשתתפים בהתוועדות, ותיכף לאחר מכן – ללא ציון להשטמה – עובר

¹⁷ ארכיון ליובאוויטש / HasidicArchives.com.

¹⁸ אציין רק דוגמא לשני יומנים המתייחסים ליום אחד, י"ז מרחשון תר"צ, אשר בעיון דרכם אפשר להיווכח באפיון שתי הקבוצות הללו. האחד הוא מקורי (כפר חב"ד, גליון 877 (י"ח מרחשון תש"ס), עמ' 42), והשני הוא משוחזר (התמים, גליון ד (תמוז תרצ"ו), עמ' פה). אם כי יש לסייג כי היומן הראשון-המקורי האמור הוא יחסית תמציתי, ואנחנו מוצאים גם יומנים מקוריים שהם מפורטים יותר. כמו כן, יצוין כי קטע היומן המשוחזר איננו מופיע גם באגרת אדמו"ר הריי"צ לרעייתו הרבנית נחמה דינה מאותו היום (צילומה בעמוד הבא). אגרות אלו לרבנית מתקופה זו מהוות חלק מיומנו של אדמו"ר הריי"צ, ראה בנסמן לעיל, הערה 9.

117

יוסף יצחק שניאורסאהן
סליובאוויטש

46

ג ד

יום ב' י"ב אדר

ביום הגאון מ'

שם גאון הגדול הגאון
 ביום הזה עם הגאון (הגאון) ביום
 שם גאון. ביום הזה עם הגאון מ' אדר
 אישתי. שם גאון עם הגאון עם הגאון
 שם גאון עם הגאון עם הגאון
 ביום הזה עם הגאון עם הגאון
 עם הגאון עם הגאון עם הגאון
 שם גאון עם הגאון עם הגאון
 שם גאון עם הגאון עם הגאון
 שם גאון עם הגאון עם הגאון
 שם גאון עם הגאון עם הגאון
 שם גאון עם הגאון עם הגאון

אגרת אדמו"ר הרי"צ לרעייתו הרבנית, י"ז מרחשון תר"צ

כ"ק אדמו"ר הרי"צ לתאר את דיבורי כ"ק אדמו"ר הרש"ב בסוף ההתוועדות, "בשעה חצי החמישית בקר". בגוף המכתב קודם לכן כתב כ"ק אדמו"ר הרי"צ:

במענה על שאלתך אודות הניגון של הוד כ"ק רבינו הזקן בעל הארבע בבות. הנה הרבה סיפורים וביאורים שמעתי בענין זה ורובם רשומים אצלי כפי סדר זמניהם ואכתוב לך ענין אחד בזה, באשר רשימתי זו נמצאת אתי ... אין כאן המקום להעתיק השיחה הק' ההיא כי אם בהנוגע לענינינו בענין הנגינה אשר ביאר גודל ענינה והמקום חשוב אשר הנגינה תופסת בדרכי החסידות.¹⁹

מאותה התוועדות – י"ט כסלו תרס"ג – יש תחת-ידינו הנחה שכ"ק אדמו"ר הרי"צ כתבה, והיא זו המונחת לפנינו ב'תורת שלום'.²⁰ חלק השיחה המובא ברשימת היומן מכ"א כסלו תרס"ג נכלל בהנחת השיחה.²¹ לא מסתבר להניח כי כ"ק אדמו"ר הרי"צ כפל את הדברים ברשימותיו הן כהנחה והן כרשימת-יומן. אם כן יש להניח, שבסמיכות-זמן הוא כתב רק הנחה של ההתוועדות, ורק בעבור שנים הרבה הוא כתב את רשימת כ"א כסלו תרס"ג הוא עיבדה על פי ההנחה המקורית, עיצב אותה בצורת יומן, וגם כתבה באריכות יותר.

דוגמא נוספת לרשימת-יומן שנערכה על בסיס רשימה קיימת היא רשימת-יומן מ"ח-י"ט מרחשון תרנ"ד. וכך כתב עליה כ"ק אדמו"ר הרי"צ במכתבו לחתנו כ"ק אדמו"ר זי"ע מכ"ט אייר תרצ"ו:

ע"ד תיקון הלשון, אין אני מוצא נחיצות בדבר, ואם כי ימי הבחורות נוצצים מהסגנון, הרי הוא מתאר הדבר כמו שהוא. והנני שולח בזה רשימה משנת תרנ"ד בסגנונו, אשר הילדות נראה בכל תוקפו, ואין בחפצי לתקנו, ואדרכא חביב עלי אמיתתו.²²

רשימה זו התפרסמה ב'התמים',²³ וממכתב כ"ק אדמו"ר הרי"צ זה אנו למדים כי הייתה רשימה שכ"ק אדמו"ר הרי"צ כתבה בימי ילדותו, והדבר היה ניכר בה. אך על-אף שבהמשך המכתב כ"ק אדמו"ר הרי"צ לא היה מעוניין לתקנה הרי שרשימה זו בהחלט עברה עריכה. עובדה זו נלמדת מפרט צדדי, וכך נכתב בה:

בשעה התשיעית אחר שגמר מורי הרשב"ץ לימודו עמי, באו החסידים מורי רנ"ס, ר' חנוך הענדיל, ר' מאיר מרדכי, והאורחים ר' אשר שו"ב מניקאלאיעב ור' ברוך שלום הכהן מרודניא, וחזרו הדיבורים שדיבר כ"ק אדמו"ר בעת הסעודה, גם אני הזכרתי כמה דברים ומחר אי"ה אכתבם בספרי.²⁴

¹⁹ אגרות קודש – אדמו"ר הרי"צ, כרך ב, עמ' רח-רט.

²⁰ תורת שלום – ספר השיחות, עמ' 16-28. זיהוי הנחה זו כהנחת כ"ק אדמו"ר הרי"צ ראה שם, עמ' VII.

²¹ שם, עמ' 23 ואילך.

²² אגרות קודש – אדמו"ר הרי"צ, כרך טו, עמ' רכט.

²³ התמים, גליון ג (ניסן תרצ"ו), עמ' כו-כח.

²⁴ שם, עמ' כז.

מלבד זאת שכ"ק אדמו"ר הרש"ב לא מוזכר בברכת "שליט"א", יתירה מזו, מוזכר "ר' ברוך שלום הכהן מרודניא", (א) בתואר "ר'", ו(ב) "מרודניא". אמנם ר' ברוך שלום זה התחתן בניסן תרנ"ו, ורק לאחר נישואיו עבר להתגורר ברודניא.²⁵ כלומר, הפרטים נכתבו או עודכנו בעת פרסום הרשימה בקובץ 'התמים'.

דוגמא נוספת של עדכון פרטים ניתן לראות במקום אחר, בקטע יומן מז' ניסן תרס"ב:

מכתב מווילנא: כשנתקבלה אגרת הקדש אודות חג הגאולה [י"ט כסלן]
עשינו סעודה גדולה בבית הכנסת אפאטאוו.²⁶

אמנם למעשה, בית הכנסת 'אפאטאוו' נרכש ע"י חסידי חב"ד בוויילנא רק בשנת תרס"ט.²⁷ כך שרשימה זו אף היא נכתבה או נערכה רק שנים רבות לאחר מכן.

קיצורו של דבר, משנת תר"צ ואילך החל כ"ק אדמו"ר הרי"צ לכתוב כתת-סוגה בתוך רשימותיו שהיא נכתבה בצורת יומן, על אף שהיא איננה מאותה העת. חלק מרשימות אלו נכתבו על בסיס רשימות קיימות, ובמסגרת כתיבת עריכת הרשימה הם עובדו והותאמו לסגנון הכללי של קבוצת יומנים זו. מלבד רשימות אלו, חלק מרשימות אלו משוחזרות מהזכרון לאחר זמן רב.

מקורות

כ"ק אדמו"ר הרי"צ בכתבתו העמיד דיוקן חי לדור ימי ילדותו והקים שם ושארית לרבים מחסידי דורות עברו. בזכרונותיו ובסיפוריו הסתמך על מקורות ברי-סמכא מהימנים, ובהרבה מקומות אף ציין את מקורותיו. ר' נחום גרינוואלד הצביע על ארבעה מעגלים מהם קיבל כ"ק אדמו"ר הרי"צ:²⁸

(א) אביו כ"ק אדמו"ר הרש"ב.

(ב) משפחתו: מהם בולטים זקנתו הרבנית רבקה ודודו הרז"א.

(ג) מקורות קרובים: מעגל זה מתייחס לסביבה החסידית בה גדל, מדריכיו בלימודיו או תושבי ליובאוויטש, ומהם: ר' ניסן סקובלו, רשב"ץ, ר' אבא מצ'אשניק ור' מאיר מרדכי טשערנין.

(ד) מקורות מזדמנים: חסידים שהיו מבקרים בליובאוויטש, ומטבע הדברים קבלה זו מצומצמת לזמני הביקורים בלבד, ועל כן לעיתים קרובות הם אינם מופיעים תדיר ברשימות כ"ק אדמו"ר הרי"צ.

יש להוסיף ולהבחין כי כ"ק אדמו"ר הרי"צ בחר בקפידה רבה את בעלי-השמועה והשמועות שהעתיק לרשימותיו. זאת ניתן לראות לדוגמא בעובדה כי הוא איננו מביא כמעט כלל שמועות

²⁵ ר' משה מרינובסקי (עורך), לב הארי, כפר חב"ד תשס"ט, עמ' 50. שם גם מודע בנו ר' מיכאל יהודה אריה לייב כהן לרשימה שלפנינו, והוא אף מזכירה, וזה לשונו שם: "עייין בהתמים חלק ג' דף כ"ז שזוכר שם אבי ז"ל וזה הי' לפני חתונתו".

²⁶ קונטרס ומעין מבית ד', עמ' 25.

²⁷ ראה אגרות קודש – אדמו"ר הרי"צ, כרך א, עמ' מ.

²⁸ גרינוואלד (לעיל, הערה 7), עמ' קלג.

מר' שמואל גרונם אסתרמן, על אף שהוא נחשב – ובמידה רבה של צדק – ממעתיקי השמועה החב"דית המובהקים ביותר.²⁹ כך שהופעלה כאן גם מידה רבה של בדיקת מהימנות.³⁰

פרסום הרשימות

רשימותיו של אדמו"ר הריי"צ הופצו לרוב בין חסידים גם עוד קודם שבאו בדפוס באופן מסודר, אם בכלל. תפוצה זו נעשתה אף עוד קודם עלייתו לנשיאות.³¹

מקום הפרסום המשמעותי של הרשימות נעשה בקבצי 'התמים' שיצאו לאור בוורשה בין השנים תרצ"ה-תרצ"ח. אדמו"ר הריי"צ השקיע רבות בעבור הכנת החומר שייעד לקבצים. חומר זה כלל דרושי חסידות, מכתבים מרבותינו נשיאנו ותעודות שונות מחייהם, אגרות 'הגניזה החרסונית', יומנים ורשימות שונות.

בשנת תש"ב הקים כ"ק אדמו"ר הריי"צ את הוצאת הספרים 'קני הוד תורה'. היה זה לאחר הגעת כ"ק אדמו"ר זי"ע לארצות הברית בכ"ח סיון תש"א, והוא התמנה להיות יו"ר קה"ת. במסגרת הוצאת הספרים הודפסו אחדות מרשימות אדמו"ר הריי"צ – כמבואות או כנספחים לספרים הנדפסים – בספרים שונים, ביניהם גם בקונטרסי מאמרי אדמו"ר הריי"צ.

בנוסף לכך, יש רשימות שהודפסו בפני עצמם, או שעל-כל-פנים תוכנן להדפיסם בפני עצמם, בדוגמת רשימת 'אדמו"ר הצמח צדק ותנועת ההשכלה' או רשימת 'דברי ימי חיי אדמו"ר הזקן'.³² ברבות השנים נדפסו רבות מהרשימות בספרים ובכתבי-עת שונים. רבים וטובים שעסקו ועוסקים בפרסום רשימות כ"ק אדמו"ר הריי"צ, סידורם וחקר עניינים שונים בהם. מהם יש לציין כי ר' אהרן לייב רסקין ערך כמה וכמה מרשימות כ"ק אדמו"ר הריי"צ על-מנת להדפיסם בהוצאת קה"ת, אך מסיבות לא-ברורות נעזבה המלאכה.

המפתח שלפנינו

בניסן תשפ"ד התחלתי לעבוד על המפתח המובא להלן, כשהרישומים הראשונים עלו לרשת ה-X (לשעבר טוויטר). מאז הצטברו אצלי רישומים רבים על רשימות ויומנים שונים, ומתוכם בחרתי באקראי עשרים ושישה ערכים המתארים רשימות ויומנים שנכתבו בין השנים תרס"ה-תש"ה, המשתייכים לארבעת הסוגות האחרונות שהזכרנו לעיל.

במסגרת המפתח הדברים מפורטים ומורחבים יותר בהשוואה למה שפרסמתי ברשת ה-X. השתדלתי לעמוד, ככל האפשר, על פרטים שונים הנוגעים לרשימות, בהם: מקום פרסומן, שמן, תאריך כתיבתן, הרקע והסיבות לכתיבתן, התייחסות לעיון ולהערות כאשר נעשה שימוש מהותי

²⁹ בעניין זה ראה רשימת כ"ק אדמו"ר זי"ע, סיון-מנחם אב תרצ"ב.

³⁰ ראה ר' אברהם גולדשמיד, 'ביקורי הישיש מרדומיסל' בלויבאוויטש', מרחב, גליון ג (תשרי תשפ"ב), עמ' 196.

³¹ ראה להלן, עמ' 39, ובהערה 19.

³² על זו האחרונה ראה להלן, אות כד.

ברשימה, וכן ביבליוגרפיה למקורות הדנים בהן. העבודה הנוכחית משמשת דוגמית לעבודה עתידית ומקיפה יותר.

סידרתי את עשרים ושש הערכים בסדר כרונולוגי המשוער של כתיבת הרשימות. כאשר אין תאריך ברור וכתיבת הרשימה עומד בטווח של מספר שנים מיקמתי בדרך-כלל בצד המאוחר, שכן לרוב הוא התאריך הנדאי יותר.

בכל מקום שנכתב 'רבינו' הכוונה לכ"ק אדמו"ר הריי"צ.

בכל מקום שצוין '000', הכוונה לציונים פנימיים לכשתושלם המלאכה אי"ה.

אני משוכנע שעבודתי איננה מושלמת, וכי יש פרטים רבים – הן במבוא לעיל והן במפתח הרשימות עצמו – שראויים לדיון מעמיק ויסודי יותר, אך מקוצר הזמן והמקום לא עסקנו בכך. משום כך הערות ותיקונים יתקבלו בברכה בכתובת הדוא"ל שלי: 5777ib@gmail.com.

בסיום אודה לאחי ר' שלמה שי' ברדה ולתמ' מנחם מענדל (ב"ר משה פינחס) שי' וואַלף שעברו על הדברים והעירו הערותיהם שהיטיבו את המוגמר. מלבדם עלי להודות לר' דוד שי' זקליקובסקי על ששיתפני בעין יפה מאוצרות 'ארכיון ליובאוויטש'.

ישראל ברדה

[א]

סקירה אודות משלוח המצות לחיילים יהודים בשנת תרס"ה

הרשימה במקור חסרת כותרת. נדפסה בכפר חב"ד, גליון 567 (א' אייר תשנ"ג), עמ' 94-98. משם נדפסה בספר המאמרים תרס"ה, ניו יורק תשס"ד, עמ' שנד-שס, שעד (צילומה); ובמהדורת ניו יורק תש"פ, עמ' תקפט-תקצה, תרכח (צילומה).

תאריך:

הרשימה חסרת תאריך, וכן ציוני החודשים ברשימה מופיעים ללא ציון השנה. מסתבר אם כן, כי היא נכתבה בשנת תרס"ה עצמה. החודש האחרון המוזכר ברשימה הוא חודש סיון ("באחד הימים מחדש סיון השיג כ"ק אאמו"ר שליט"א מכתב מהועד"¹). ואם כן, נכתבה לאחר מכן.

מבנה, תוכן והערות:

ברשימה רבינו סוקר את פעולת אביו אדמו"ר הרש"ב למשלוח מצות עבור החיילים שלחמו בתקופה ההיא במלחמת רוסיה-יפן. בפתוח הרשימה כתב רבינו:

מצאתי לנכון לרשום את אשר עשה כ"ק אאמו"ר שליט"א בדבר אחינו האנשי
צבא העומדים במזרח הרחוק, למען האכילם מצה בפסח, ולא יבואו לידי
הכרח באכילת חמץ ח"ו.²

ברשימה מתוארת השתלשלות העניינים, מראשית עליית הרעיון במחשבתו של כ"ק אדמו"ר הרש"ב ועד מימושו, וגם מוסיף לתאר אירועים נוספים מאחר חג הפסח.

נראה שמבנה הרשימה המקורי הסתיים בפסקה הבאה:

הברכות מאנשי החיל ואבותיהם ובני משפחתם יחולו על ראש מחולל הרעיון
והדבר הטוב הזה ועל חברי הקאמיטעט, ועל העושים והמעשים הטובים
והנעלים. אמן.³

סגנון הפסקה הוא של סיום. הפסקאות הבאות לאחר מכן הם מעין נספחים: (א) הנעשה עם יתרת המעות שנאספו למטרת משלוח המצות לחיילים. (ב) שני מברקי-ברכה שהחליפו כ"ק אדמו"ר הרש"ב וחברי הועד שסידר את מימוש היוזמה. אם כי ייתכן שפסקאות אלו נוספו לאחר זמן, או שהם היו צריכות להיות משולבות קודם הפסקה האמורה.

*

ברשימה שיצאה בהוספות לספר המאמרים תרס"ה יש כמה שינויים בין הוצאת תשס"ד להוצאת תש"פ.

¹ ספר המאמרים תרס"ה, ניו יורק תש"פ, עמ' תקצה.

² שם, עמ' תקפט.

³ שם, עמ' תקצד.

בהוצאת תשס"ד נוספו בשוליי-הגליון תרגום ביטויים אחדים ללה"ק, ובהוצאת תש"פ חלקם הושמטו, והנשארים הוכנסו בפנים בסוגריים מרובעות, וגם התווספו כותרות לאורך הרשימה ומעט ציוני מראי-מקומות בשוליי-הגליון.

בהוצאת תשס"ד נוסף ליקוט מאגרות כ"ק אדמו"ר הרש"ב מאותה העת הקשורות לנושא הרשימה, שם, עמ' שסז-שסח, בשוליי-הגליון. בהוצאת תש"פ יריעה זו התרחבה, וכוללת גם משיחות ואגרות רבינו ובאה קודם הרשימה ולאחריה, שם, עמ' תקפב-תקפט, תקצה-תקצז.

*

הרשימה הוזכרה על-ידי רבינו בשיחתו מליל שביעי של פסח תרצ"ו:

דעם טאַטנס אַרבעט וועגין "מצה צושטעלונג פאַר די פּראָנט סאַלדאַטן"
פאַרנעמט אַ חשובין אָרט אין די רשימות פון די יאַהרין תרס"ד תרס"ה
[=עבודתו של אבי אודות 'אספקת מצות לחיילים בחזית', תופסת מקום
חשוב ברשימותיי מהשנים תרס"ד-תרס"ה].⁴

[ב]

תולדות הרשב"ץ נ"ע

שמה – 'תולדות הרשב"ץ נ"ע' – מופיע ברשימה כפי שנדפסה ב'התמים', חוברת ראשונה (תמוז תרצ"ה), עמ' סז-עט.

תאריך ורקע:

הרשב"ץ, החסיד ר' שמואל בצלאל שפטיל, היה מחסידי כ"ק אדמו"ר ה'צמח צדק', כ"ק אדמו"ר המהר"ש וכ"ק אדמו"ר הרש"ב. שימש כמשפיע ומדריך שנים רבות, ואף זכה לשמש כמשפיע ומדריך לכ"ק אדמו"ר הרש"ב ולרבינו. בערוב ימיו התמנה לשמש כמשפיע ראשי בשיבת 'תומכי תמימים' ליובאוויטש.⁵

הרשב"ץ נפטר בט"ו סיון תרס"ה, ואחר פטירתו כתב רבינו את הרשימה שלפנינו.⁶

פרסומה:

בשנת תרצ"ה, קודם הדפסת הקובץ הראשון של 'התמים' הוקלדה הרשימה על ידי ר' משה לייב רודשטיין, כפי שכתב רבינו לכ"ק אדמו"ר זי"ע באגרתו מג' תמוז תרצ"ה:

⁴ ספר השיחות תרצ"ו-חורף ה'ש"ת, ניו יורק תשע"ד, עמ' 132 (וראה גם שם, עמ' 141); בית משיח, גליון 362 (י"א ניסן תשס"ב), עמ' 18.

⁵ עוד אודותיו ראה ר' שמואל הבר, 'אלה תולדות... הרב שמואל בצלאל... שעפטעל', בתוך: ר' רפאל נחמן כהן, ליובאוויטש וחיליה, כפר חב"ד תשמ"ג, עמ' 141-149; ר' אליהו יוחנן גוראריה, אוצר חסידי חב"ד, כרך רביעי, כפר חב"ד תשפ"ג, עמ' 332-343. ועוד.

⁶ ראה להלן, הערה 8.

על אודות קובץ התמים – הדבר הולך קדימה, רמ"ל שי' העתיק הכל, תולדות הרשב"ץ, המכתב ע"ד הגניזה החערסאנית...⁷

לאחר הקלדתה הרשימה עברה עריכה מאת רבינו, ולאחר מכן הוגהה על-ידי כ"ק אדמו"ר זי"ע. צילומים אחדים מעלי העריכה וההגהות הודפסו על-ידי ר' שלום יעקב חזן.⁸

הרשימה נדפסה בעילום שמו של רבינו, ובהקדמת המערכת נרשם:

תולדות הרשב"ץ נ"ע כתוב הוא ע"י אחד מחברי תלמידי התמימים שי', אשר שמע מפי הרשב"ץ נ"ע בימי היותו בליובאוויטש.⁹

מבנה, תוכן והערות:

יש לחלק את הרשימה לשתיים:

החלק הראשון מתאר באריכות את ימי ילדותו של הרשב"ץ, התקרבותו לחסידי שווינציאן, התחנכותו אצל החסיד ר' מיכל מאפאצק, בואו לכ"ק אדמו"ר ה'צמח צדק' ולימוד בחצרו, נישואיו והמשך לימודיו בליובאוויטש עד תרט"ו, ומסתיים:

דברי ימי רשב"ץ וארחות חייו במשך יובל שנים תרט"ו-תרס"ה היא שלשלת ארוכה בדברי ימי החסידות והחסידים, ואי אפשר לנו לתת בקובץ זה התולדות על מלואם, כי יאריכו הדברים, והננו נותנים בזה רק רשימה קצרה, ומקוים אנחנו כי יהי' האפשרות להדפיס מזמן לזמן פרקים מארחות חייו ושיחותיו.¹⁰

החלק השני משרטט בקיצור נמרץ את פועלו ביובל השנים עדי פטירתו בט"ו סיון תרס"ה.

*

רבינו כתב באגרתו מטבת תרצ"ו, ככל הנראה לר' משה ינובסקי:

הסיפור אודות הרשב"ץ ע"ה הנה במעלת הספרות לא עלה יפה, והוא רק סיפור המסופר מפי עצמו ככל אשר עבר עליו מהיותו בעיר מולדתו שווינציאן עד בואו לל[יובאוויטש], כל אשר ירשום בודאי יהי' חומר, ואם יודרש תיקון הלשון לא יהי' מניעה בזה.¹¹

בהערות בשולי-הגליון ציין העורך ר' שלום דובער לוי' כי הדברים מכוונים לרשימה שלפנינו. לא ברור אם אכן כך הוא, שכן: (א) מהקשר הדברים משמע כי הכוונה לרשימה שנכתבה על-ידי הנמען שכדי להדפיסה בקובץ 'התמים', ובהמשך לכך מעודדו רבינו להמשיך בכתיבה 'ואם יודרש

⁷ אגרות קודש – אדמו"ר הריי"צ, כרך טו, עמ' רט.

⁸ ר' שמואל קראוס, 'בעקבות הימונים האבודים', בית משיח, גליון 237 (ג' מנחם אב תשנ"ט), עמ' 33; בית משיח, גליון 318 (ו' ניסן תשס"א), עמ' 21; ר' שלום יעקב חזן, 'דברי הרבי הרש"ב יממה לאחר הולדת הרבי שליט"א בכתי"ק של הרבי הריי"צ', התמים, גליון יז (אדר-ניסן תשס"ב), עמ' 83-84.

⁹ התמים, גליון א (תמוז תרצ"ה), עמ' סז.

¹⁰ שם, עמ' עח.

¹¹ אגרות קודש – אדמו"ר הריי"צ, כרך יא, עמ' רצב.

תיקון הלשון לא יהי' מניעה בזה". (ב) הרשימה שלפנינו הודפסה כבר בשלהי קיץ תרצ"ה.¹² לפיכך לא מסתבר לקבל את זיהויו של ר' שלום דובער לוי' כי הרשימה שלפנינו עומדת במוקד אגרת זו.

*

הרשימה הוזכרה על-ידי רבינו ברשימת 'דברי ימי הרבנית רבקה' שנכתבה בשנת תרע"ד:

מו"ר הרשב"ץ ע"ה, שהי' אז דר בליובאוויטש (והוא חתן מאחד מדיירי העיר, כפי המבואר אצלי תולדות וחיי מגורו ונדודיו בספרי היומי דשנת תרס"ה).¹³

[ג]

סידורו הק' של מרן הבעש"ט נ"ע

בגוף הרשימה לא העניק לה רבינו שם. ר' יהושע מונדשיין פרסמה – תחת הכותרת 'סידורו הק' של מרן הבעש"ט נ"ע' – ב'כפר חב"ד', גליון 906 (ערב חג השבועות תש"ס), עמ' 26-31; גליון 907 (י"ב סיון תש"ס), עמ' 30-35; גליון 908 (י"ט סיון תש"ס), עמ' 32-36. הרשימה כפי שפורסמה ב'כפר חב"ד' לא הודפסה בשלימותה על הסדר, אך בשולי הגרסה המקוונת של סדרת מאמרים זו באתר 'כרמים' הובאה הרשימה על הסדר [אם כי יש לציין, כי במהדורה המודפסת הובאו צילומי קטעים שלא הוקלדו, ולפיכך הגרסה המקוונת איננה מלאה].

מקום ותאריך:

הרשימה נכתבה בליובאוויטש בד' טבת תרס"ו, כפי שכתב רבינו בראשיתה:

היום הזה ב' ויגש בארבעה לחדש טבת התרס"ו זכיתי וכ"ק אאמו"ר שליט"א נתן לי לחדרי סידור רבינו הבעש"ט זצ"ל להתבונן בו ולהסתכל בכל אותיותו הקדושים.¹⁴

רקע:

על הרקע סיפר רבינו בגוף הרשימה:

הסידור הזה הוא הוננו ורכושו של הגביר הנכבד ר' יצחק ליפסאן מעיר קאמינקע (פלך פאדאלסקי), ועפ"י בקשת וערבון של האברך היקר ר' שמואל אבא ב"ר נחמן דאליצקע (מנחאיאוקע פלך צערניגאוו) נשלח לכ"ק אאמו"ר שליט"א על משך חדש ימים.¹⁵

¹² ראה שם, כרך טו, עמ' ריג.

¹³ דברי ימי הרבנית רבקה, עורכים: ר' שלום יעקב חזן ור' שמואל קראוס, ניו יורק תשס"ג, עמ' סו; דברי ימי הרבנית רבקה זי"ע נבג"מ, עורך: ר' אהרן לייב ראסקין, ניו יורק תשע"ד, עמ' לח.

¹⁴ ר' יהושע מונדשיין, 'סידורו הק' של מרן הבעש"ט נ"ע', כפר חב"ד, גליון 906 (ערב חג השבועות תש"ס), עמ' 28.

¹⁵ שם. ברבות השנים נקנה הסידור על-ידי רבינו, והוא מצוי כיום בספריית אגודת חסידי חב"ד. בהרחבה על קניית הסידור ראה במאמר ר' יהושע מונדשיין ב'כפר חב"ד', גליון 910 (ג' תמוז תש"ס), עמ' 82-89.

ד/ה

היום הזה ב' יגש בארבעה חבש שבת התבסס גבשם אגן אמונה
 שלישא נחן ז' ארבע סיבוב כביה הקשט זצ"ל אהבונן לו . ולהסתל גר
 אומותא הקבוסים . והנה גלה ארסום אענמי ענינא ; כתל . וסבא . וספך
 זניל . ופ' השלמא לו . הסיבוב ההו הוא ^{הוה} ~~הוה~~ ורכוסו של הקדיר העבר
 לו ילחג אינסאן חזיר גמיתע (פזק אבאטי) . וענז קגמא ועדון של הארז
 העיר כל סמותא אבא בר נחין בלא ילעז (אמאאוועק פזק לערענאוו) נלח
 אגן אמונה שלישא על אפך חבש ימים .
 תבנית הסיבוב כמורן אמתק סנך התנח שברש חבש בשנת
 תר"ס . דורנא . (ואז בתיש תבנית והוא גסור חמש למורן וכוחך סנך
 בקבוס סנך התנח . (הייג עם הנבינה .) ועדיו כפיבוב הארז
 שברש דקוד . בשנת ארחתש אית אערך ארחתם אפך (תמא) .
 כבינת קעור שחורה (שלח באבמאות) אכוד השנים נעלעץ אעז
 אעז כפיה אעלות . וניכ שוברן דגד (כולין) חבש . דסאול הית
 ישנא לו חוסים (חלים בקים של ישי . ונכל שה' גמ אב השגמ . כן
 שפצו) שטנש ג' שפכו אחר דהם .
 סגן עליו אדניל . ח הסער הראשון עי אגרו לא כמנה . ב כ"י
 כן על עזוב לו כמק דו . כנה היקן כן בקירה ג' אס
 יחוד פ' וכחות מנת דונן . ואין פ' . ה הנהגת אהרע אוחוב אעז
 התנה . ו-3 הסנית דהכ . ח-3 דסבר תלח עוקות תפין אחר
 לו שמת פ' . ט . בככים התבוסים אאבז . [דסוך הגילן לפת
 כנה / יהובא כן אסיפ] ט-ב סגן נסילת שבת .

מבנה ותוכן:

רבינו עצמו הגדיר את תוכן הרשימה בניסוחו:

והנני בזה לרשום לעצמי ענייני, כתבו, וסדרו, ומספר דפיו וכל הנמצא בו.¹⁶

הרשימה מתפרשת על-פני 20 עמודים.

בתחילה מוסר פרטים כללים על הסידור, צורתו וגודלו. לאחר מכן מפרט באופן דקדקני ומתאר מה מצוי בכל דף ועמוד בסידור. כאשר כתובים שמות בדפי הסידור רבינו מפרטם. בכמה מקומות מעיר הערות שונות לגבי פרטים מסוימים בסידור, ומופיעים כל אחד לפי סדר הופעתו בסידור.

בדפים סג, ב-סז, א שבסידור מצויים חתימות שמות לברכה. רבינו מתאר את החתימות ומזהה את החותמים. רבינו סימן כל חתימה באות, כ"ה סעיפים, ומייחד את הדיבור על כל אחד מהם. בתוכם הוא מביא דברים ששמע מאביו ומר' יצחק ליפסון הבעלים של הסידור.

לאחר מכן ממשיך רבינו לתאר עד סופו של הסידור.

לסיום מוסיף לכתוב פרטים נוספים אודות הסידור, וגם מספר את הפעמים הקודמות שהוא ראה את הסידור, ומוסיף לספר אודות חפצים נוספים שהיו ברשות ר' יצחק ליפסון.

ביבליוגרפיה:

ר' יהושע מונדשיין, 'סידורו הק' של מרן הבעש"ט נ"ע', כפר חב"ד, גליון 906 (ערב חג השבועות תש"ס), עמ' 26-31.

ר' יהושע מונדשיין, 'שמות החבריא קדישא שבסידור הבעש"ט הק'', כפר חב"ד, גליון 907 (י"ב סיון תש"ס), עמ' 30-35.

ר' יהושע מונדשיין, 'עמודי הדמעות', כפר חב"ד, גליון 908 (י"ט סיון תש"ס), עמ' 32-36.

<https://www.kramim.info/article50284585/נע-טוב-שם-הבעל-מרן-הבעל-של-הק-של-מרן-הבעל-שם-טוב-נע/50284585>

[ד]**תמוז תרס"ו**

גוף הרשימה לא הגיע לידינו, אך תוכנה נמסר על-ידי ר' רפאל נחמן כהן, שמועות וסיפורים, כרך א, כפר חב"ד תשכ"ד, עמ' קכג; הנ"ל, ליובאוויטש וחייליה, ניו יורק תשמ"ג, עמ' 404-405. הדברים עובדו בשמועות וסיפורים, כפר חב"ד תשל"ב, עמ' קסח [ובמהדורת כפר חב"ד תש"נ, עמ' 192]. משם הועתק עם הערות ומראי-מקומות לקובץ יגדיל תורה – כולל אברכים, ניו יורק, גליון

¹⁶ מונדשיין (לעיל, הערה 4).

מט (מנחם-אב-אלול תשמ"ב), עמ' שלה-שלו; אגרות קודש – אדמו"ר הריי"צ, כרך א, עמ' לא; ספר המאמרים תרס"ו-תרס"ז, ניו יורק תשע"ד, עמ' שכג-שכד.

שחזור הרשימה:

ר' רפאל נחמן כהן הביא את תוכן הרשימה בספרו 'שמועות וסיפורים' והקדים: "אצל התמים ר' שמואל פראדקין בשצעדרין ראיתי כתי"ק אדמו"ר זי"ע, וכתוב שם...".¹⁷ ובסיום הדברים: "אבל הלשון אינו בדיוק".¹⁸ ר' רפאל נחמן כהן שחזר אותה מזכרונו כ-52 שנים לאחר שראה אותה.¹⁹

תאריך:

הרשימה מתוארכת לתמוז תרס"ו, לאור המופיע בה: "וכעת נתמלא לי כ"ו שנה, והולך לי שנת הכ"ז".²⁰ רבינו נולד ב"ב תמוז תר"מ, ומלאו לו עשרים ושש שנים בתמוז תרס"ו.²¹

מבנה ותוכן:

השחזור שהגיע לידינו כולל פסקה אחת כתובה עברית. התחלתה בתיבות "שמעתי מזקני ארץ", שמועה על שני מנהגים קדומים: (א) אמירת פרק תהלים אישי לפי שנות חייו. (ב) אמירת פרקי תהלים של הילדים. לאחר מכן כותב כי הוא מקבל על-עצמו לנהוג בהם, ומוסיף לקבל על-עצמו ללמוד את פרקו האישי על-פי דא"ח.

עיון:

משנדפס שחזור הרשימה ב'אגרות קודש – אדמו"ר הריי"צ' הפנה אליה כ"ק אדמו"ר זי"ע כמה פעמים במאמריו, שיחותיו ואגרותיו,²² בתוספות ציונים למקבילות בכתבי רבינו, וכן לקטע ממאמר אדמו"ר הזקן: "לכן צריך כ"א [=כל אחד] לאמור הקפיטל שהוא עומד בשנה זו ולהלל בתהלות כו".²³

¹⁷ ר' רפאל נחמן כהן, שמועות וסיפורים, כרך א, כפר חב"ד תשכ"ד, עמ' קכג.
¹⁸ שם.

¹⁹ ר' רפאל נחמן כהן למד ב'תומכי תמימים' בשצעדרין בשנת תרע"א ובהורף תרע"ב (ר' רפאל נחמן כהן, ליובאוויטש וחייליה, ניו יורק תשמ"ג, עמ' 37, 79). במקום אחר הוא מתאר פרטים נוספים אודות הרב שמואל פרדקין: "המשגיח דנגלה בזמני ה' הרה"ר יעקב ברוך קרסיק ע"ה. הי' משגיח כחצי שנה. אח"כ מנו אותו להיות משגיח בליובאוויטש, ולשצעדרין שלחו אחד מהבחור[ים] הקשישים בשם ר' שמואל פרדקין ע"ה" (שם, עמ' 97). ר' יעקב ברוך קרסיק עבר משצעדרין לליובאוויטש בראשית תרע"ב (ר' שלום דובער לויין, תולדות חב"ד ברוסיא הצארית, ניו יורק תש"ע, עמ' רלג), ויוצא כי ר' רפאל נחמן כהן ראה רשימה זו בחורף תרע"ב, ועד פרסום הרשימה בשלהי תשכ"ד עברו כ-52 שנים.

²⁰ כהן (לעיל, הערה 17); כהן (לעיל, הערה 19), עמ' 405.

²¹ אגרות קודש – אדמו"ר הריי"צ, כרך א, עמ' לא, בשוליה-גליון.

²² תורת מנחם – ספר המאמרים מלוקט, כרך א, עמ' לח, בשוליה-גליון; שם, כרך ב, עמ' תכב, הערה 37; שם, כרך ג, עמ' קלו, קמו, קעז (הערה 48); שם, כרך ד, עמ' טז, כה, לד, סג; תורת מנחם – התוועדויות, תשמ"ז, חלק ג, עמ' 28, הערה 14; שם, תשמ"ח, חלק ג, עמ' 33, בשוליה-גליון; שם, תשמ"ט, חלק ג, עמ' 20 (בשוליה-גליון), עמ' 22; שם, תשנ"ג, חלק ג, עמ' 4; שם, תשנ"א, חלק ב, עמ' 432, הערה 36; שם, חלק ג, עמ' 9, 29.

²³ מאמרי אדמו"ר הזקן – הקצרים, עמ' שמא. וראה הנסמן שם בשוליה-גליון.

ר' שמואל קראוס הוסיף לציין מראי-מקומות נוספים המדגישים את קדמוניות המנהג,²⁴ הרב שמואל הבר מצא רמזים על מנהג זה בתקופה מוקדמת,²⁵ ור' שמואל יחזקאל כהן הדגיש אף הוא את קדמוניות המנהג, והוסיף מקורות מקבילים המזכירים 'קבלה' זו.²⁶ האחרון אף הצביע על רשימה זו בהקשר אמירת פרקי תהלים של אדם אחר.²⁷

על לימוד הפרק האישי על-פי דא"ח עמדו ר' חיים ברוך אוירכמן ור' לוי גולדשטיין.²⁸

ביבליוגרפיה:

- ר' שמואל קראוס, נשיא וחסיד, כפר חב"ד תשנ"ט, עמ' 449.
- ר' חיים ברוך אוירכמן, 'קאפיטל תהלים דמספר שנותיו', מנחת תמים, ניסן תשס"ב, עמ' 85.
- ר' שמואל יחזקאל כהן, "'הודו לה'", תורת נחלת הר חב"ד, גליון זה (ג' תמוז תשס"ו), עמ' סג, הערה 26.
- הנ"ל, "'מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהלתו'" (תהלים קו), תורת נחלת הר חב"ד, גליון קא (י"ב סיון תשס"ז), עמ' קל-קלא, הערות 1-2.
- ר' לוי גאלדשטיין, 'קאפיטל תהלים לפי שנות חייו', הערות וביאורים – אהלי תורה, גליון תתקכב (ג' תמוז תשס"ו), עמ' 239.
- הרב לוי יצחק ראסקין, 'שיעורי חת"ת ורמב"ם', הערות וביאורים – אהלי תורה, גליון תתקצג (ש"פ יתרו תש"ע), עמ' 43-44, ובהערה 8.

[ה]

קיץ תרס"ח

חלקים ממנה נדפסו בקובץ יגדיל תורה – כולל אברכים, ניו יורק, גליון לא (מנחם-אב-אלול תשל"ט), עמ' שכו-שכט, שלב (צילומה); אגרות קודש – אדמו"ר הרי"צ, כרך ז, עמ' טז-יח; דברי ימי הרבנית רבקה, עורך: ר' שמואל קראוס, ניו יורק תשס"ג, עמ' פד. אך לא נדפסה עד-עתה בשלימות.

²⁴ ר' שמואל קראוס, נשיא וחסיד, כפר חב"ד תשנ"ט, עמ' 449, 486.

²⁵ הרב שמואל הבר, 'יחודו של פסוק בפרק ק"ה', הערות וביאורים – אהלי תורה, גליון תתקיו (י"א ניסן תשס"ו), עמ' 231-233.

²⁶ ר' שמואל יחזקאל כהן, "'מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהלתו'" (תהלים קו), תורת נחלת הר חב"ד, גליון קא (י"ב סיון תשס"ז), עמ' קל, הערה 1.

²⁷ ר' שמואל יחזקאל כהן, "'הודו לה'", תורת נחלת הר חב"ד, גליון זה (ג' תמוז תשס"ו), עמ' סג, הערה 26. בדבר הנהגת כ"ק אדמו"ר זי"ע בהקשר זה ראה הערת הרב לוי יצחק ראסקין, 'שיעורי חת"ת ורמב"ם', הערות וביאורים – אהלי תורה, גליון תתקצג (ש"פ יתרו תש"ע), עמ' 43, בהערה 8.

²⁸ ר' חיים ברוך אוירכמן, 'קאפיטל תהלים דמספר שנותיו', מנחת תמים, ניסן תשס"ב, עמ' 85-87; ר' לוי גאלדשטיין, 'קאפיטל תהלים לפי שנות חייו', הערות וביאורים – אהלי תורה, גליון תתקכב (ג' תמוז תשס"ו), עמ' 239.

רקע:

החסיד ר' נחום מרדומיסל ביקר בליובאוויטש בשנות ה'תר"ס-ה'תרע"א כנראה פעמים אחדות.²⁹ הביקור הבולט בהן היה בשנת תרס"ח. מלבד הרשימה שלפנינו אנחנו מוצאים כי אחדים מתלמידי ישיבת 'תומכי תמימים' בתקופה זו העלו עלי כתב את רשמייהם ממנו מביקור זה.³⁰ במהלך ביקוריו שוחח עם כ"ק אדמו"ר הרש"ב ובנו רבינו פעמים אחדות.³¹ בהמשך לכך העלה רבינו את דבריו ברשימה שלפנינו.

תאריך:

רשימה זו מצויה באוסף רשימות שבתחילתו רשם רבינו את התאריך "תרס"ח".³² חלק הרשימה שפורסם ב'קובץ יגדיל תורה' נדפס תחת כותרת "בס"ד, יום ג' קדושים".³³ הקביעות מתאימה לשנת תרס"ח שפרשות אחרי-קדושים היו נפרדות.³⁴ החלקים האחרים של הרשימה לא פורסמו עם ציון תאריך כתיבתם, אמנם אף הם מאותה תקופה.

מבנה ותוכן:

לא ברור אם רשימות אלו – מסיפורי ר' נחום מרדומיסל שנכתבו בקיץ תרס"ח – הן חלקים של רשימה אחת, או רשימות שונות שנכתבה כל אחת בפני עצמה. ר' שלום יעקב חזן ור' שמואל קראוס התייחסו לכולן כחטיבה אחת, ובהתאם לכך צירפנום יחדיו.³⁵ כמצוין לעיל רשימות אלו התפרסמו בשלוש מסגרות:

(א) ב'קובץ יגדיל תורה' פורסם החלק הראשון מסיפורי ר' נחום מרדומיסל, אך הם לא נמסרו מפיו ישירות אלא מפי כ"ק אדמו"ר הרש"ב ששמע ממנו. כמצוין בראש הרשימה: "שמעתי מכ"ק אדמו"ר הרה"ק שליט"א בשם הישיש מראדמיסעל".³⁶ אמנם בהמשך הדברים מביא רבינו במוסגר גרסה אחרת ששמע ממנו עצמו: "ולי ספר הישיש שהב"פ [=שהב' פעמים], א' בזמן עה"ד [=ע"ד הדעת] והב' בזמן...".³⁷

תוכן חלק זה של הרשימה הוא סיפורו של ר' נחום מרדומיסל אודות רשימה שכתב כ"ק אדמו"ר הזקן על חיי הבעש"ט, אותה ראה אצל כ"ק אדמו"ר ה'צמח צדק' במהלך נקיון הספרים לקראת חג הפסח. בסוף הדברים מסופר על תגובת כ"ק אדמו"ר מהרי"ל לרצון ר' נחום מרדומיסל להעתיק לעצמו רשימה זו.

²⁹ ר' אברהם גולדשמיד, 'ביקורי הישיש מרדומיסל' בליובאוויטש, מרחב, גליון ג (תשרי תשפ"ב), עמ' 194-195 (הערה 12), 197 (הערה 27).

³⁰ ראה שם, עמ' 193, הערה 2.

³¹ שם, עמ' 194, 196.

³² קובץ יגדיל תורה – כולל אברכים, ניו יורק, גליון לא (מנחם-אב-אלול תשל"ט), עמ' שכו, הערה 1.

³³ שם, עמ' שכו.

³⁴ גולדשמיד (לעיל, הערה 29), עמ' 194, הערה 8.

³⁵ דברי ימי הרבנית רבקה, עורכים: ר' שלום יעקב חזן ור' שמואל קראוס, ניו יורק תשס"ג, עמ' נח, הערה 117.

³⁶ קובץ יגדיל תורה – כולל אברכים, ניו יורק, גליון לא (מנחם-אב-אלול תשל"ט), עמ' שכו.

³⁷ שם, עמ' שכח.

(ב) החלק השני של הרשימה, הוא החלק הארוך שנדפס עד עתה, פורסם ב'אגרות קודש – אדמו"ר הריי"צ', ובו תיאור ייחוסו של ר' נחום מרדומיסל ודמותו של "דער הייכער זיידע" המזוהה עם ר' משה בן כ"ק אדמו"ר הזקן.

(ג) חלק שלישי פורסם בהוספה ל'דברי ימי הרבנית רבקה' על-ידי ר' שלום יעקב חזן ור' שמואל קראוס ובו קטע אחד, המתאר מאורע משנת תקצ"ג-תקצ"ד על הגעת חסידים מבסרביה ודיבורי כ"ק אדמו"ר ה'צמח צדק' באותו מאורע.

עיון:

רבינו הזכיר את הרשימה הזו ברשימה אחרת שלו: "וכפי האגדה שסיפר לי זקן אחד (מרֶאֶדְאָמיסיל, הוא ה' באותו מעמד, וכמה מעשיות שמעתי ממנו, וזכרונם בא באחד מספרי הימים שלי דשנת תרס"ח-ט בערך)".³⁸ הדברים מכוונים לקטע הרשימה שפרסם ר' שמואל קראוס, והוא סקר בארוכה את פרסום סיפור זה.³⁹

בחלק העיקרי של הרשימה – העוסק בר' משה בן כ"ק אדמו"ר הזקן – נעשה שימוש בספר 'תולדות רבי משה' בעריכת ר' אליהו מטוסוב, שהוסיף להעיר בה גם כמה הערות.⁴⁰ כמה מהפרטים בה נידונו היטב על-ידי ר' אברהם גולדשמיד במאמרו אודות ר' נחום מרדומיסל, חלקם עוסקים בר' משה בן כ"ק אדמו"ר הזקן וחלקם עוסקים בחיי ר' נחום מרדומיסל עצמו.⁴¹

ביבליוגרפיה:

ר' אליהו מטוסוב, תולדות רבי משה, ניו יורק תשע"ו, עמ' 135-140, 153-154, ובהערות.
 ר' אברהם גולדשמיד, 'ביקורי הישיש מרדומיסל' בליובאוויטש', מרחב, גליון ג (תשרי תשפ"ב), עמ' 193-198.

[ו]

פרשת הענין

שם הרשימה ניתן בכותרתה על-ידי רבינו. צילום כ"ק נדפס אצל ר' יהושע מונדשיין, מגדל עז, כפר חב"ד תש"מ, עמ' תרכו. הרשימה נדפסה באגרות קודש – אדמו"ר הרש"ב, כרך ב, עמ' תפט, בשולי-הגליון.

³⁸ דברי ימי הרבנית רבקה, עורכים: ר' שלום יעקב חזן ור' שמואל קראוס, ניו יורק תשס"ג, עמ' נז; דברי ימי הרבנית רבקה זי"ע נבג"מ, עורך: ר' אהרן לייב ראסקין, ניו יורק תשע"ד, עמ' לב.

³⁹ ר' שמואל קראוס, 'רשימת ליובאוויטש', בית משיח, גליון 208 (כ"ב כסלו תשנ"ט), עמ' 26, הערה 6; הנ"ל, 'זעוד ענין נפלא שמענו... אין מגלין אותו אלא לצנועים', שם, גליון 353 (ה' שבט תשס"ב), עמ' 48-49.

⁴⁰ ר' אליהו מטוסוב, תולדות רבי משה, ניו יורק תשע"ו, עמ' 135-140, 153-154, ובהערות.

⁴¹ גולדשמיד (לעיל, הערה 29), עמ' 193-198.

רקע:

בראשית שנת תר"ע הגיעו ללמוד בישיבת 'תומכי תמימים' ליובאוויטש האחים ר' משה ראובן ור' שרגא פייביש אברהם זרחין. האח הצעיר לא התקבל לישיבה בשל רמתו הלימודית שהייתה נמוכה אף מזו של הכיתה התחתונה ב'חדרים' של הישיבה. אך הוא נפגש עם כ"ק אדמו"ר הרש"ב ובכה בפניו, והוא הורה לרבינו לקבלו. וכך כתב לו על-גבי פתקה בד' מרחשון תר"ע:

כאשר קרה⁴² אותי שלא בדרך הרגיל הי' רצוני שיקבלו אותנו. לשרוף הצעטיל הזה.⁴³

בעקבות זאת התקבל גם האח הצעיר, ר' שרגא פייביש אברהם, והפך לתלמיד מן המניין.⁴⁴

תאריך:

הרשימה נכתבה בו ביום שכ"ק אדמו"ר הרש"ב קיבל את התלמיד ושלח את הפתקה אל בנו רבינו, כפי שכותב רבינו בגוף הרשימה: "וביום ג' (היום הזה) ד' מ"ח נכנס לאחד מחדרי הביתה ... וכעבור שעה הגיעני פתקא הלזו".

מבנה ותוכן:

הרשימה נכתבה מעברה השני של הפתקה שכתב כ"ק אדמו"ר הרש"ב בשלוש פסקאות. הפסקה השלישית נכתבה גם בצדי הגליון.

בפסקה הראשונה מתאר רבינו את הפרטים הטכניים אודות התלמידים הללו ורמתם הלימודים. בפסקה השנייה ממשיך לתאר את סדר הלימודים ב'חדרים' וב'שיעור' באותה תקופה. בפסקה השלישית – האחרונה – הוא מתאר את החלטת הנהלת הישיבה לגבי האח הצעיר, ומשלים את סיום הסיפור.

עיון:

צעיר האחים, ר' שרגא פייביש אברהם זרחין, ציין את שנת ראשית לימודיו במכתבו לר' יצחק מרדכי פבזנר: "לתומכי תמימים נתקבלתי בתחלת שנת עת"ר בן שנים עשר שנה מיום הולדי".⁴⁵ תולדות שני האחים נסקרו אצל י. בן ברוך, 'ניצוצי אור', בית משיח, גליון 301 (ד' כסלו תשס"א), עמ' 40.

ר' יהושע מונדשיין הדפיס רשימה זו, והקדים: "המאורע המתואר בקטע הבא הי' חווי' עמוקה לתלמידי הישיבה, ורישמו ניכר בזכרונות זקני הת' שהבאנו בגליון זה".⁴⁶

הסיפור מופיע בשלוש רשימות זכרונות מתלמידי התמימים בליובאוויטש:

⁴² ב'אגרות קודש – אדמו"ר הרש"ב' שם: "קרא". אך כאן תוקן על-פי צילום כתי"ק.

⁴³ אגרות קודש – אדמו"ר הרש"ב, כרך ב, עמ' תפט.

⁴⁴ ראה להלן עיון.

⁴⁵ תשורה פבזנר-רודרמן, כ"ו שבט תשע"ז, עמ' 22.

⁴⁶ ר' יהושע מונדשיין, כרם חב"ד, גליון 3 (אלול תשמ"ז), עמ' 166. ראה גם שם, עמ' 243, הערה 4.

(א) בזכרונות הרב ישראל ג'ייקובסון, והוא ציין, כי האלמנה וילדיה באו לליובאוויטש בחודש אלול תרס"ט.⁴⁷ אך ר' שלום דובער לויין כבר העיר שברשימה שלפנינו מפורש "אשה אלמנה ... הביאה שני ילדי' ... אחר ר"ה שנה זו [תר"ע]"⁴⁸. הרב ישראל ג'ייקובסון סיפר זאת יחד עם סיפור דומה. את הסיפור הדומה שמע ממנו הרב חיים מרדכי הכהן פרלוב ופרסמו בספרו, וציין בסופו: "שמעתי מהר[ה]" ר' ישראל נ"י דשעקיבסאן שהוא כעת משפיע בישיבת תו"ת באמעריקא"⁴⁹.

(ב) מפי ר' יוחנן גורדון שמע את הסיפור ר' אברהם ווינגארטן והביאו ברשימותיו. בגרסה זו שולב פרט אחד מסיפור אחד והועתק למשנהו.⁵⁰

(ג) הסיפור מופיע גם בזכרונות ר' אברהם דרייזין,⁵¹ אך אין זה מזכרוננו, כי הוא החל ללמוד בישיבת 'תומכי תמימים' ליובאוויטש רק בשנת תרע"ד, שנים אחדות לאחר המעשה.⁵²

ביבליוגרפיה:

ישראל ברדה, 'שלבים ראשונים בהתפתחות ישיבת 'תומכי תמימים ליובאוויטש', מרחב, גליון ב (אדר תשפ"א), עמ' 101.

[ז]

ניסן-אייר תרע"ח

רובם נדפסו בספר המאמרים תרע"ח, ניו יורק תשמ"ד, עמ' תנג-תסו [ובמהדורת ניו יורק תשס"ג, תעז-תצ]. הרשימה נמצאת בגוף כתי"ק בארכיון ספריית אגו"ח מס' 1167.

תאריך:

הרשימות נושאות תאריכים מכ"ה ניסן עד כ"ח אייר תרע"ח.

תוכן:

רובם הוא 'הרהורי-דברים וביאורים בדא"ח' ומקצתם קיצורי דרושים.⁵³ קטעים אחדים משום מה לא נכללו בין הרשימות המודפסות, והרי הן:

ב"ה, ה' ער"ח אייר ע"ח

היום הזה לזכרון יהי' לי על גודל צער נפשי ועומק עגמתי. האלקים (עתה) [אתה] ידעת נפשי, ובכך השתיקה יפה, כמה גלים עברו, ויעזור השי"ת וירחם

⁴⁷ זכרון לבני ישראל, ניו יורק תשנ"ו, עמ' יג, הערה כא.

⁴⁸ אגרות קודש – אדמו"ר הרשב"ב, כרך ב, עמ' תפט, בשולי-הגליון.

⁴⁹ הרב חיים מרדכי פרלוב, לקוטי ספורים, ניו יורק תשנ"ב, עמ' שלג.

⁵⁰ ניצוצי אור, ניו יורק תשס"ז, עמ' 111.

⁵¹ ר' יוסף יצחק קמיניצקי, אנשים חסידים היו, כפר חב"ד תשס"ד, עמ' 63.

⁵² כרטיסיית 'ספר החסידים', ר' אברהם דרייזין, כ' טבת תשכ"ג. אך בטעות שיער ר' יהושע מונדשיין – על-פי סיפור זה – כי הוא החל ללמוד "בשלהי תרס"ט" ב'תומכי תמימים', ראה מונדשיין (לעיל, הערה 46), עמ' 263.

⁵³ ראה עליהן בפרטיות להלן, עמ' 000.

עלי, ות"ל בעד חסדו הטוב. והוא רחום יכפר גם על המח' אם היא לא טובה ואינה לפי דין תורתנו הקדושה, אנא ה' טהר נא לבי ונפשי שלא יהי' בהם כתם והרתיחה כולה תבוער לגמרי, ויסיר ממני לב האבן ואהי' מסור בכל לבי ונפשי.

ב"ה

שבת תזו"מ ר"ח אייר.

כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עושה עומדים לפני תמיד כן יעמוד זרעכם ושמכם.

א"ה [=אמר הכותב]

משכני אחרין נרוצה, הביאני המלך חדריו, נגילה ונשמחה בך כו' (משנת תרנ"ה בספר נ"ה).

[...]

ב"ה, ו', ז' אייר ע"ח

כל השבוע הלזו עסקתי בהעתקת דרושי דהאי שתא, ובתוך הששה ימים העתקתי ג' דרושי ר"ה וש"ת כנשר יעיר, למען ידעו דרותיכם, ביום השמיני שלח, בראשית ברא, עשה לך תיבת, בס"ה שמונה דרושים.

ב"ה ו', י"ד אייר ע"ח.

כל השבוע עסקתי בהעתקת הדרושי דהאי שתא, ובמשך הששה ימים העתקתי אנכי מגן לך, ויטע אשל בב"ש, (חיי שרה לא נא' לפי שאז נסע כ"ק אאמו"ר שליט"א למאסקווא ובא חזרה),⁵⁴ ואלה תולדות יצחק, ויקח לו יעקב מקל, קטנתי מכל החסדים, פדה בשלום נפשי, קטנתי מכל החסדים, אלה תולדות יעקב יוסף, מצותה משתקע החמה. בס"ה תשעה דרושים.

ב"ה, ו', כ"א אייר.

כל השבוע עסקתי בהעתקת הדרושים דהאי שתא, ובמשך הששה ימים העתקתי, ויגש אליו יהודה, אסרי לגפן עירה, ויאמר כו' מי שם פה לאדם, לכן אמר לבני"א אני הוי' כו', החדש הזה לכם, וה' הולך לפניהם, וכל העם רואים, שלש פעמים בשנה. בס"ה שמונה דרושים.

ב"ה ו' כ"ח אייר.

כל השבוע עסקתי בהעתקת הדרושי דהאי שתא ובמשך הששה ימים העתקתי ועשית את הקרש', זכור את אשר עשה, וקבל היהודים, וידבר כו' זאת חקת התורה, ויקרא אל משה, זאת תורת העולה, ועבר ה' לנגוף, ששת ימים תאכל

⁵⁴ המוסגר נדפס בספר המאמרים תרע"ח, עמ' V, בשוליי-הגליון.

מצות, ויט משה את ידו, ויהי ביום השמיני, כי כאשר השמים החדשים. בס"ה אחד עשר דרושים.

[ח]

רבינו הגדול

נדפסה – תחת כותרת 'רבינו הגדול'⁵⁵ – על-ידי ר' יהושע מונדשיין, 'רבינו הגדול', כרם חב"ד, גליון 4, חלק א, כפר חב"ד תשנ"ב, עמ' 7-10. ושוב אצל ר' מרדכי שוסטרמן, למען ידעו בנים יולדו, כפר חב"ד תשנ"ז, עמ' 223-229.

מקורה:

הרשימה פורסמה ב'כרם חב"ד' מהעתקה שהייתה מצויה בידי ר' חיים אליהו מישולובין, שהוציאה מרוסיה.⁵⁶ מקורה הוא מרשימות ר' מרדכי שוסטרמן, שציין בראשה: "העתקתי מכתב יד הבחור הת' משה הלוי גורעוויץ הי"ד".⁵⁷ ובסופה: "עד כאן העתקתי מכת"י הבחור הת' משה הלוי גורעוויץ הי"ד".⁵⁸ אם אזכורים – כפי שהם לפנינו – מקוריים הרי שהעתקת הרשימה נעשתה רק בתקופת מלחמת העולם השנייה או לאחריה, כמוכח מתיבת "הי"ד",⁵⁹ אך ייתכן ששמו ותיבת "הי"ד" נוספו רק בעת ההדפסה, ואם כן ייתכן שהעתקת הרשימה נעשתה עוד קודם מלחמת העולם.

תאריך ומקום כתיבתה:

נכתבה לאחר הסתלקות הרבנית רבקה, אשת כ"ק אדמו"ר המהר"ש, בי' שבט תרע"ד, שכן היא מזוכרת בברכת החיים ("ע"ה זצ"ל").⁶⁰ אך בהיות רבינו עדיין ברוסיה (כלומר לפני צאתו בראשית תרפ"ח), ושרדה בכתבי היד שנותרו בקרב אנ"ש שם.⁵⁶

מבנה ותוכן:

פתיחה בת שתי פסקאות, ולאחר מכן שבעה פרקים קצרים, בראש כל פרק כותרת נושא הפרק: חיבוריו, זרעו, מגוריו, תיקוניו, השתלשלות יחוסו, חינוכו, לימודו.

שלושת הפרקים האחרונים ארוכים. הפרק 'השתלשלות יחוסו' עוסק בתולדות ר' ברוך אביו של כ"ק אדמו"ר הזקן, ונוגע גם בניסיונו של כ"ק אדמו"ר המהר"ש לברר את פרטי היחוס אל המהר"ל מפראג.

⁵⁵ ברשימות ר' מרדכי שוסטרמן (נסמן להלן בפנים) הובאה הרשימה ללא כותרת, אך היא מתחילה בתיבות אלו ("רבינו הגדול"). אך ייתכן שהיא הועתקה מכרם חב"ד (נסמן להלן), ואך בטעות הכותרת הובאה כחלק מגוף הרשימה.

⁵⁶ כרם חב"ד, גליון 4, חלק א, כפר חב"ד תשנ"ב, עמ' 7.

⁵⁷ ר' מרדכי שוסטרמן, למען ידעו בנים יולדו, כפר חב"ד תשנ"ז, עמ' 223.

⁵⁸ שם, עמ' 229. תחילת רישום זה האחרון מופיע בכרם חב"ד, שם, עמ' 10.

⁵⁹ אודות הת' משה הלוי גורביץ' ראה ר' שניאור זלמן רודרמן, ר' בערל: חסיד ומחנך, [רמלה] תש"פ, עמ' 23.

⁶⁰ שם, עמ' 9.

הרשימה – כפי שהגיע לידינו – אינה שלמה, והיא כמעט איננה עוסקת בחייו ובמנהיגותו של כ"ק אדמו"ר הזקן לאחר הסתלקות הרב המגיד ממעזריטש.

יש לציין, שהפסקה השנייה בפרק 'מגוריו' נראה השתרבה בטעות ומקומה בפתחה או בפרק 'זרעו'.

עיון:

ר' יהושע מונדשיין העיר שכמה פרטים ברשימה אינם עולים בקנה אחד עם שאר רשימות רבינו.⁶¹

*

ברשימה שלפנינו מתואר בהרחבה לפי ערך אופן לימודו של כ"ק אדמו"ר הזקן ללא ציון מקור. ויש להעיר מהמסופר ברשימת 'אבות החסידות':

חמשת שנים האמורות הי' משנת תקכ"ט עד שנת תקל"ד, ובאחת הרשימות מובא בארוכה גודל הפלאת הלימוד ההוא כפי שסיפר כבוד ד"ז הגרי"ל לכ"ק אאזמו"ר בעל צמח צדק.⁶²

אולי יש חלקים נוספים של הרשימה שלא הגיע לידינו בהם הייתה הרחבה בעניין זה, והכוונה כאן לרשימה שלפנינו.

[ט]

סקירה אודות פעילות רבינו בשנים תרפ"ב-תרפ"ז

רשימה זו חסרת כותרת במקורה. נדפסה ב'אגרות קודש – אדמו"ר הריי"צ', כרך א, עמ' תרטז-תרלז; לקוטי דבורים, תרגום: ר' אברהם חנוך גליצנשטיין, כרך ה, כפר חב"ד תש"ג, עמ' 1289-1269.

תאריך ומקום:

בראשה נרשם "ב"ה, ה', ט"ו מ"ח תרפ"ה, ריגא".

רקע:

רבינו נאסר בט"ו סיון תרפ"ז והשתחרר בי"ב-י"ג תמוז תרפ"ז.⁶³ לאחר גאולתו ממאסרו נותר סיכון למאסר נוסף ולכן עבר רבינו לשהות במלחובקה. הימים הבאים היו 'ימי דוחק ולחץ, יסורים גדולים ופחדים נוראים', ובשל כך נאלץ רבינו לעזוב את ברית המועצות, ולהמשיך את עבודתו

⁶¹ שם, עמ' 7. לפרטים שונים שאינם עולים בקנה אחד עם רשימות אחרות ראה בהערות ר' יהושע מונדשיין בשוליי-הגליון.

⁶² התמים, גליון ב (כסלו תרצ"ו), עמ' נא.

⁶³ על גלגולי המאסר ראה להלן, אות 000.

הקדושה מחוץ לרוסיה. באסרו חג סוכות, כ"ד תשרי תרפ"ח, יצא את ברית המועצות והגיע אל ריגה, לטביה.⁶⁴

מבנה ותוכן:

מהרשימות החשובות להבנת סדר ושיטת עבודתו של רבינו בברית המועצות בשנים תרפ"ב-תרפ"ז [יש לציין שלא כל פרטי סדר ושיטת עבודתו מתוארות ברשימה זו].

הרשימה פותחת:

היציאה ממדינתנו היתה מוכרחת לי, כי מעת מאסרי עד יום צאתי צלחה היו ימי דוחק ולחץ, יסורים גדולים, ופחדים נוראים, ות"ל כי נשארנו בחיים, והודו לה' כי טוב.

משנת תרפ"ב, בחדש זה עד סיון תרפ"ז, כמעט אשר לא עברה שבועה, שלא עבדתי עבודה קשה בעולה של תורה, ובמלחמה גלוי' וכסוי' עם רודפי הדת הן המה היעווסעקציא הידועה.⁶⁵

נראה שהרשימה באה לבאר את סיבת יציאתו מברית המועצות, ועל כן הוא סוקר את הנסיבות שהביאו ליציאה – עבודתו בשש השנים תרפ"ב-תרפ"ז. מכאן ואילך הוא סוקר את פעילותו שנה אחר שנה. פעילותו לסיכול ועידת לנינגרד מתוארת בהרחבה ברשימה זו.

הרשימה לא הושלמה, והיא מסתיימת בתחילת תיאור ליל המאסר, בט"ו סיון תרפ"ז.

ר' שלום דובער לוין התייחס לרשימה זו כהרשימה הראשונה מ'רשימות המאסר והגאולה' שרבינו רשם.⁶⁶ ניתן להניח ש'רשימת המאסר'⁶⁷ היא אכן גרסה והמשך לרשימה שלפנינו.

*

הפתגם המפורסם 'לכתחילה אריבער' שחזר ונשנה פעמים רבות על-ידי כ"ק אדמו"ר זי"ע

בתוספת ביאור⁶⁸ – מופיע לראשונה ברשימה זו:

הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע סיפר לי אשר הוד כ"ק אדמו"ר – אביו הק' – אמר, וז"ל הק' דיא ועלט זאגט אז מיא קאן ניט ארונטער דארף מען אריבער, און איך האלט אז מיא דארף לכתחילה אריבער, מיא דארף לכתחילה נעמען מיט שטארקייט, ניט נתפעל וערן פאר קיין זאך, און דורך פיהרן דאס ואס מיא דארף, און אז מיט נעמט זיך העלפט דער אייבערשטער [=העולם אומר שכאשר לא יכולים מלמטה צריכים מלמעלה, ואני סבור שצריכים לכתחילה מלמעלה. צריכים לכתחילה לקחת בחזקה,

⁶⁴ על יציאתו מברית המועצות ראה ר' שלום דובער לוין, תולדות חב"ד ברוסיה הסובייטית, ניו יורק תשמ"ט, עמ' קג-קז; הרב ברוך אוברלנדר ור' אלקנה שמוטקין, שנים ראשונות: שנותיו הראשונות של הרבי מליובאוויטש רבי מנחם מענדל שניאורסאהן זי"ע מתועדות על-פי מסמכים ומידע ארכיוני, ארץ ישראל תשפ"א, עמ' 243-244, 252, 548 (הערה 242).

⁶⁵ אגרות קודש – אדמו"ר הרי"צ, כרך א, עמ' תרטז.

⁶⁶ ר' שלום דובער לוין, 'המאסר והגאולה', יגדיל תורה – כולל אברכים, גליון נד (סיון-תמוז תשמ"ג), עמ' רפא-רפב.

⁶⁷ אודותיה ראה להלן, אות 000.

⁶⁸ ראה הנלקט בזה אצל ר' אברהם שמואל בוקיעט, לכתחילה אריבער, כפר חב"ד תש"ס.

לא להתפעל משום דבר, ולבצע את הנדרש, וכשפועלים בהתמסרות, השי"ת עוזר.⁶⁹

ביבליוגרפיה:

תורת מנחם – התוועדויות, תשנ"א, כרך א, עמ' 385, הערה 105.
מנחם מענדל רייניץ, 'הסיבות ליציאת אדמו"ר הריי"צ מרוסיא', הערות התמימים ואנ"ש – ישיבת תורת אמת, גליון י (י"ב-י"ג תמוז תשמ"ג), עמ' כג.

[י]

אודות אגרת אדמו"ר הזקן לר' משה מייזליש

הרשימה חסרת כותרת. נדפסה לראשונה בגליון בפני עצמו יחד עם צילום אגרת אדמו"ר הזקן וחולקו כתשורה בחתונת כ"ק אדמו"ר זי"ע והרבנית חיה מושקא ע"ה. האגרת והרשימה נדפסו בריבוי מקומות, ונציין רק אגרות קודש – אדמו"ר הזקן, ניו יורק תשע"ב, עמ' רג-רד, ובשולי הגליון. רבים הם מאנ"ש הנוהגים להדפיסה בתוך תשורה לנישואיהם.

תאריך:

בעמודה הראשונה של גליון הרשימה צוין: "ג', י"ד כסלו תרפ"ט, ווארשא".

רקע:

בי"ד כסלו תרפ"ט כ"ק אדמו"ר זי"ע והרבנית מרת חיה מושקא ע"ה באו בברית הנישואין. חתונתם התקיימה בוורשה, בירת פולין.⁷⁰ במהלך החתונה חילק רבינו תשורה – אגרת כ"ק אדמו"ר הזקן לר' משה מייזליש, על דבר חשיבות ומעלת השלום. יחד עם האגרת צירף רבינו דברי רקע לאגרת, והוסיף את הדברים הבאים:

לזכרון טוב, ליום כלולת בתי הכלה המהוללה מ' חי' מושקא תחי' עם ב"ג החתן הרב מ' מנחם מענדל שי' הנני בזה לכבד את כל הנוטלים חלק בשמחת לבבנו, מקרוב ומרחוק, בתשורה המוסגרת בזה, העתק מכתב כתב יד קדשו של הוד כ"ק אדמו"ר אאזמו"ר, אבינו הראשון, רבנו הגדול זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע, אשר סגולה יהי' לכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר, בתוככי ידידינו אנ"ש, ד' עליהם יחיו וכל מחבבי תורה יחיו.

לאחר החתונה הפיץ רבינו את התשורה לאנ"ש, שהוצרכו לאשר את קבלתה.⁷¹

⁶⁹ אגרות קודש – אדמו"ר הריי"צ, כרך א, עמ' תריז. הפתגם הובא מרשימה זו גם ב'תורת מנחם – רשימת היומן', ניו יורק תשע"ו, עמ' תנח. וראה גם אגרות קודש – אדמו"ר זי"ע, כרך טז, עמ' רלז.

⁷⁰ בהרחבה על חתונה זו ראה ר' שניאור זלמן הרצל, נישואי הנשיאים, חלק שני, ניו יורק תשע"ו.

⁷¹ ראה הרב ברוך אוברלנדר ור' אלקנה שמוטקין, שנים ראשונות: שנותיו הראשונות של הרבי מליובאוויטש רבי מנחם מענדל שניאורסאהן זי"ע מתועדות על-פי מסמכים ומידע ארכיוני, ארץ ישראל תשפ"א, עמ' 468-469.

פרשת אבתך קרבן יג הוא. כי היחס בין החסידים
 ומגדליהם דעת היתה כי זה אשר באמת האסקות
 לא אנו בולטת חוץ קבוצת אחרים וזאת תורה נצחית החסידים
 דעתם אצות ארבע עם ומגדליהם ואנו (הוסיף אבות בעקבותי
 מתוך אנו שבאנו עם קבוצת החסידים ר' מאיר דל רמ"א
 נ"ע אשר בחמשה שנה שנים (תקנא - נו אפרק) עמנו
 והשתדלו בדרך הבאת אלו. והאסקת היתה תוך החסידים רמ"ג
 נ"ע בידם לא הוציאו ויצא דבריהם ויצאם אג פואר, גרוג
 התגלות שסאלו. (גד החסיד רמ"ד נ"ע
 באות מעור אלו רמ"ג הגדלו אלהם צירי גומה. אצור.
 הוצק אתכם. אלו הוזה אלו על הלב, וזאת היא עבודת אנו
 אהיות אדם דרוש ונכון אלהם ויחזיקו ית' אלו פ"ג
 אלו ש"פין דפולחנות סודות באהבה לא יראו אלו ה
 וסוף כבוד אלקי אלו באשר יוכלו גענות מעין בית ד' אשר
 נראה ע' גורן העצם נ"ע ואלה החלו בזה את ג'
 ודברש אלו גענה היתה אלו רמ"ג הגדלו גענה
 זה החסיד ר' גטה נ"ע

ליהי' זו עשה לו שאלם ובקשתם לעורר מוח טהרה בלבם הטל למעבר על אמותי כאלהם ל העבר על וכו'
 אלהיות מן הטללי ולקט אהיה ברבים מהעב' זו אהיה קובץ יחד הבר' ולעשה זאת אמת ולשען
 השל' כי אין לו יוצא מתוך עריכתו וברכט מחלוקת לם אשר חוב הבריות והתלוצותן מחלוקת לם
 הרהיטנות אמת ומנוח בטחום שרברי אלו האועט' יחזקו המורה עהיו ארבע אמה ואלא שנים
 אחרי ננו חו קבוצת ואמר שלם אצדקם כלם וברטק רש וטובתו אמת' אלו ג'

המכתב הזה ותנבתו (בלחיק) מעבר לך. הוא תמונת הדרת קדשו. נוף כתב יד קדשו של דוד ביק אומפרי. ארמזיר אבינו הראשון.
 רבינו הגדול וצוקלדיה נבנים זי"ע.

בשלושים השנים האחרונות רווח מנהג בקרב אנ"ש לחלק תשורה משמחותיהם, תוך מתן דגש על פרסום מכתבים וכתבי-יד קודש מרבתינו נשיאנו, על יסוד הנהגת רבינו.⁷²

מבנה ותוכן:

רשימה קצרה, בעלת שלושה פסקאות. הראשונה מתארת את נסיבות כתיבת מכתב כ"ק אדמו"ר הזקן לר' משה מייזליש, האסיפה שקדמה לו וחילוקי הדעות שהיו בה. בשנייה מובאים דברי כ"ק אדמו"ר הזקן שנאמרו על-פה כתגובה לדעת ר' משה מייזליש וצעירי החסידים, ובשלישית מתואר משלוח האגרת עצמה.

עיון:

הרשימה שלפנינו היוותה יסוד ובסיס לדיון בדבר תיארוך אגרת כ"ק אדמו"ר הזקן זו לר' משה מייזליש.

בראשונה תוארכה האגרת על-ידי ר' דוד צבי הילמן לאלול תקנ"ו על-פי רשימה זו.⁷³ מר מרדכי וילנסקי הביא את אגרת אדמו"ר הזקן שרשימה זו צורפה לה, והעתיק את הרשימה בשולי-הגליון, ולדידו תיארוך זה מוקשה, ונראה לו לאחר את כתיבתה לאחר שנודע כי ר' משה מייזליש נמנה על עדת החסידים.⁷⁴ ר' שלום דובער לויץ בעקבותיו הסתפק אף הוא בתיארוך זה, ושיער כי אגרת זו היא משנת תקנ"ח.⁷⁵

ר' שמואל קראוס, לעומתם, העדיף לבכר את התיארוך של אלול תקנ"ו, והוא משיב בדרכו שלו על הקשיים שהציב ר' שלום דובער לויץ.⁷⁶ אצטט קטע אחד הנוגע לרשימה שלפנינו:

והנה לכל לראש יש להדגיש, שהתאריך אלול תקנ"ו לא נקבע רק מאחר שכך נראה "מפשטות לשון דברי ההסבר", אלא שכך מפורש בהם: "ובחדש אלול דשנה ההיא שלח רבנו הגדול מכתב זה להחסיד ר' משה נ"ע", שתיבות "דשנה ההיא" הולכות בהכרח על התאריך המוזכר שם קודם – תקנ"ו.⁷⁷

אמנם לטעמי לא נראה כלל שרבינו ביקש לקבוע תאריך כזה או אחר לכתבת האגרת, ולשון זו ("שנה ההיא") היא לשון סתומה המתייחסת לאותה שנה שבה אירעה האסיפה המתוארת בראש הרשימה, שגם היא לא מתוארכת. גם האזכור של שנת תקנ"ו מוזכר בהקשר פעילותם של "מתוני אנ"ש", וללא קשר לציון זמן האסיפה המדוברת, והוא מוזכר עם שנים נוספות.

⁷² בהרחבה על מנהג זה ראה שם, עמ' 469, 552 (הערה 152). ועוד.

⁷³ ר' דוד צבי הילמן, אגרות בעל התניא ובני דורו, ירושלים תשי"ג, עמ' עו.

⁷⁴ מרדכי וילנסקי, חסידים ומתנגדים, כרך א, ירושלים תשע"ד [דפו"צ], עמ' 301.

⁷⁵ ר' שלום דובער לויץ, אגרות קודש – אדמו"ר הזקן, ניו יורק תשמ"ז, עמ' תלו; הנ"ל, אגרות קודש – אדמו"ר הזקן, ניו יורק תשע"ב, עמ' רג, בשולי-הגליון.

⁷⁶ ר' שמואל קראוס, 'תשורה לחתונת כ"ק אדמו"ר שליט"א – מכתב אדה"ז מאלול תקנ"ו', הערות וביאורים – אהלי תורה, גליון תקכ"א (י"ג כסלו תש"נ), עמ' 28-34.

⁷⁷ שם, עמ' 30.

עם זאת נראה כי עדיין יש להקדים את כתיבת האגרת לתקנ"ו-תקנ"ז (ואולי אף קודם לכן), לאור העובדה שר' משה מייזליש פוטר ממשרתו לכל המאוחר כבר בשלהי תקנ"ח.⁷⁸ על כן, אגרת זו מוקדמת יותר, שכן כ"ק אדמו"ר הזקן מעבר לדף: "להרבני מו"ה משה מייזילש שמש ונאמן דק' ווילנא". ואם כן, ברור שנכתבה קודם פיטוריו ממשרתו.

ביבליוגרפיה:

מרדכי וילנסקי, חסידים ומתנגדים, כרך א, ירושלים תשע"ד [דפו"צ], עמ' 301.
 ר' שלום דובער לוין, אגרות קודש – אדמו"ר הזקן, ניו יורק תשמ"ז, עמ' תלו.
 הנ"ל, אגרות קודש – אדמו"ר הזקן, ניו יורק תשע"ב, עמ' רג, בשולי-הגליון.
 ר' שמואל קראוס, 'תשורה לחתונת כ"ק אדמו"ר שליט"א – מכתב אדה"ז מאלול תקנ"ו', הערות וביאורים – אהלי תורה, גליון תקכא (י"ג כסלו תש"נ), עמ' 28-34.

[יא]

כ"א כסלו תרס"ג

הרשימה צורפה לאגרת מט"ו כסלו תר"צ, שהגיעה אלינו ללא ציון שם הנמען. הן פורסמו ב'התמים', גליון ה (כסלו תרצ"ז), עמ' נח-סה, ושוב באגרות קודש – אדמו"ר הריי"צ, כרך ב, עמ' רח-רכ.

תאריך ומקום:

התאריך בראש המכתב: "ט"ו כסלו תר"ץ, פהילאדעלפיא". על תיארוך רשימה זו ראה במבוא לעיל, עמ' 27-29.

מבנה ותוכן:

תוכן האגרת והרשימה רשם כ"ק אדמו"ר זי"ע: "ע"ד ניגון אדה"ז בעל ד' בבות, שיחת אדנ"ע יט"כ רס"ג בזה".

בסיום האגרת כתב רבינו:

ובזה הנני לתת ליקוטים אחדים משיחה הקרושה בסעודת י"ט כסלו תרס"ג, אודות הניגון של הוד כ"ק רבינו הזקן בעל ארבע בבות.⁷⁹

הרשימה עצמה כוללת לא רק את השיחה, אלא היא בנויה בסגנון יומן וכוללת תוספת פרטים מאותה התוועדות, וכך מצוינים בה זמני הדיבורים, תיאור מקום ההתוועדות והמשתתפים.

*

⁷⁸ ר' יהושע מונדשיין, כרם חב"ד, גליון 4, חלק א, עמ' 37; הנ"ל, המאסר הראשון, ירושלים תשע"ב, עמ' 44.

⁷⁹ אגרות קודש – אדמו"ר הריי"צ, כרך ב, עמ' רי.

ברשימה כפי שפורסמה ב'התמים' הובאו שתי הערות בשולי הגליון, אך ב'אגרות קודש' – אדמו"ר הריי"צ' הם הוכנסו במוסגר בפנים האגרת והיומן.

[יב]

אבות החסידות

שמה ניתן לה כאשר הודפסה – בהמשכים – בקובץ 'התמים', גליון ב (כסלו תרצ"ו), עמ' מג-נה; שם, גליון ד (תמוז תרצ"ו), עמ' כז-מב; שם, גליון ה (כסלו תרצ"ז), עמ' לו-נב; שם, גליון ו (ניסן תרצ"ז), עמ' מא-מח; שם, גליון ז (תמוז תרצ"ז), עמ' מז-נב; שם, גליון ח (כסלו תרצ"ח), עמ' לז-מד.

רשימת המשך לרשימה זו ראה להלן, אות 000.

עריכת הרשימה ופרסומה:

ראשית כתיבתה בקיץ תרצ"א, על כך כתב רבינו באגרתו לחתנו כ"ק אדמו"ר זי"ע מכ"ג מנחם

אב תרצ"א:

בדבר שאלתך בסדר השתלשלות תורת החסידות חב"ד והתיסדותה התרחבותה והתפשטותה.

הנה עריכת מאמר נכבד ונעלה כזה הי' מסוגל יותר בהיותי בביתנו שאפשר להשתמש עם אוצרי הכתבי יד קדש. אמנם בידעי אורחות חיי בביתנו ורוב העבודה העמוסה עלי, הנה אירא אשר בכואי הביתה צלחה יסבכני עבודת היום יום כרגיל מבלי מצוא עת הדרושה לעבודה זו. ואשר על כן אמרתי כי טוב לכתוב עכ"פ איזה שרטוט וסקירה כללית על אדות השבע דורות אבות החסידות. שהם שבעה קני מנורת החסידים, אשר ישתמש בתור חומר ולבנים לבנין מאמר מסודר בענין זה.

ובחרתי באחת הפנות השקטים מטיולי האורחים בהרי מאריענבאד מקום שם שלחן וכסא, ויום יום כתבתי כששה שבעה שעות עד אשר בעזרתו ית' עלה בידי לרשום קיצור וראשי פרקים בסדר התיסדות תורת חסידות חב"ד התרחבותה והתפשטותה.⁸⁰

בכסלו תרצ"ו ייעד רבינו רשימה זו לפרסום בגליון השני של קובץ 'התמים', ובשלב זה היא

החזיקה 33 פרקים.⁸¹

בהמשך לכך שלח רבינו את הרשימה לכ"ק אדמו"ר זי"ע, וכתב לו ב"ג כסלו תרצ"ו:

הנני שולח בזה העתק רשימת סדר השתלשלות תורת החסידות אשר בקובץ זה לתת רק חלק, היינו עשרה פרקים המוסגרים בזה (וישנם עוד כ"ב פרקים).

⁸⁰ אגרות קודש – אדמו"ר הריי"צ, כרך ב, עמ' שנב-שנג; שם, כרך טו, עמ' קו.

⁸¹ שם, עמ' רכב.

וידידינו מר חיים שי' אומר שצריכים תיקון, הנני שולח אליך לבקרת, ובטח תמהר בזה ככל האפשרי, כי כבר עסוקים בזה. והי' ברכה.⁸²

גם את הבאים המשיך רבינו לשלוח את החומר לכ"ק אדמו"ר זי"ע להגהה.⁸³ לפועל החלק הראשון (ראה להלן) של הרשימה הנדפס כולל 42 פרקים, ואם כן ייתכן שבמהלך ההכנה לדפוס הוסיף רבינו 9 פרקים, או שחלוקת הפרקים עברה שינויים.

בגליונות המאוחרים יותר של קובץ 'התמים', שנדפס בהם החלק השני של הרשימה (ראה להלן), נמשכה עבודת העריכה על חלקי הרשימה שהתפרסמו אז סמוך לזמן הדפסתן.⁸⁴

תאריך:

התאריך הרשום בראש המכתב שצורף לרשימה מצוין "כ"ג מנ"א תרצ"א".⁸⁵ אבל כנראה הוא תחילת כתיבתה, כי בהמשכה מופיע: "עומדים אנחנו היום בחדש אלול תרצ"א".⁸⁶ אמנם גם בהמשך – בעת הדפסתה ב'התמים' היא עברה עריכה והגהה. כך שהעבודה עליה נמשכה לאורך שנות תרצ"ו-תרצ"ט, כמסופר לעיל.

מבנה ותוכן:

הרשימה בנויה משני חלקים:

החלק הראשון הוא מסה היסטורית על השתלשלות תורת החסידות, התיסדותה ופרסומה בדורות הבעש"ט, הרב המגיד ממעזריטש וכ"ק אדמו"ר הזקן.

חלק ניכר מהחלק הראשון הוא סיפור חייו ומשפחתו של החסיד הרב יצחק אייזיק מויטבסק. סיפור זה מסיים את החלק הראשון של הרשימה. בראשית הסיפור כתב רבינו:

ובזה הנני לתת אחת הרשימות ותוכנה מה שסיפר הרה"ג הרה"ח המפורסם ר' יצחק אייזיק מוויטבסק להוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק אדמו"ר מוהר"ש זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע.⁸⁷

ובסוף הסיפור כתב:

הנני חפץ להדגיש אשר חלק סיפורו של החסיד הרי"א המובא לעיל, הוא מסורה חיונית המתארת לפנינו תקופה של כמה דורות בחיי ישראל בפלכי מינסק, מאגליעו, וויטבסק ... הרי שסיפור של הרה"ג החסיד הרי"א מציג לפנינו תמונה חי', מחיי בני תורה בתקופה של שתי מאות וחמש שנה בערך.⁸⁸

⁸² שם, עמ' רכג.

⁸³ שם, עמ' רכה, רכו.

⁸⁴ שם, כרך יא, עמ' שיג, שכה.

⁸⁵ התמים, גליון ב (כסלו תרצ"ו), עמ' מג.

⁸⁶ התמים, גליון ה (כסלו תרצ"ז), עמ' לו.

⁸⁷ התמים, גליון ד (תמוז תרצ"ו), עמ' כח.

⁸⁸ התמים, גליון ה (כסלו תרצ"ז), עמ' לו-לז.

החלק השני הוא ליקוט מרשימות-יומן בנושא השתלשלות תורת החסידות והתיסודותה בדורות כ"ק אדמו"ר הזקן וכ"ק אדמו"ר האמצעי. לחלק השני של הרשימה שלפנינו הקדים רבינו:

כבר אמרתי כי רשימתי זו איננה אלא חומר לבנין ואם כן איפוא, אין קדימה ואיחור בסיפורים המובאים בזה. וכזה דמיתי להעתיק רשימות אחדות אשר בהם מסופר בהנוגע לנושא המדובר בזה.⁸⁹

בהמשך לכך מובאים קטעי יומן מכ"ה תשרי וב' מרחשון תרנ"ח. הראשון הוא הקדמה אודות מהות ר' גרשון דובער מפאהאר, והשני הוא גוף סיפור חייו של החסיד ר' גרשון דובער מפאהאר.

החלקים שאותם ייעד רבינו להמשך הרשימה לא הגיעו לידינו.

מקורות:

בהתאם לנרשם בגוף הרשימה הרי שהיא מתבססת על סיפורי כ"ק אדמו"ר הרש"ב,⁹⁰ הרז"א,⁹¹ ר' מענדל יצחק ליונוב⁹² ור' גרשון דובער מפאהאר.⁹³

מלבד מקורות אלו שבעל-פה, רבינו שילב מידע מאגרות 'הגניזה החרסונית', כמו גם התבסס על הנחות היסטוריוגרפיות מודרניות מבני התקופה היא.⁹⁴

ביבליוגרפיה:

ר' דוד צבי הילמן, אגרות בעל התניא, ירושלים תשי"ג, עמ' קסא, הערה 4.
 ר' שמואל קראוס, 'על נסיון התראות אדה"ז והגר"א', הערות התמימים ואנ"ש - מוריסטאון, גליון תרמח (ש"פ בא תש"נ), עמ' עו-עז.
 ר' שמואל קראוס, נשיא וחסיד, כפר חב"ד תשנ"ט, עמ' 25.

[ג]

החובה והיכולת לעשות בעד החסידות

שמה "החובה והיכולת לעשות בעד החסידות" ניתן בכותרתה על-ידי רבינו. נדפסה בבטאון חב"ד, גליון ט (י"ח אלול תשט"ו), עמ' 15-20; ונדפסה שוב ב'אגרות קודש - אדמו"ר הרי"צ', כרך ב, עמ' תעז-תפה, עם הערות כ"ק אדמו"ר זי"ע.⁹⁵

⁸⁹ שם.

⁹⁰ התמימים, גליון ב (כסלו תרצ"ו), עמ' מד-מו, מח, נג; שם, גליון ד (תמוז תרצ"ו), עמ' כט; שם, גליון ה (כסלו תרצ"ז), עמ' לו-לז.

⁹¹ שם, גליון ב (כסלו תרצ"ו), עמ' נב.

⁹² שם, עמ' נד.

⁹³ שם, גליון ה (כסלו תרצ"ז), עמ' לט ואילך.

⁹⁴ עדה רפפורט-אלברט, חסידים ושבתאים אנשים ונשים, ירושלים תשע"ה, עמ' 149-160.

⁹⁵ ראה ר' שמואל קראוס, 'המכתבים התוכניים' וה"מפתח" של הרבי', בית משיח, גליון 239 (י"ז מנחם אב תשנ"ט), עמ' 48.

רקע:

ר' הלל זלטופולסקי (תרכ"ח-תרצ"ג), בנו של ר' חיים שלמה זלמן זלטופולסקי, מחסידי כ"ק אדמו"ר המהר"ש וממשכילי דא"ח בקרמנצ'וג, היה איש עסקים ועסקן נמרץ, פעיל בייסוד וטיפוח מוסדות תרבות עברית כמו גם חבר ופעיל בחוגי הספרות העברית.

בימים ה'-ו' אלול תרפ"ט שהה רבינו בפריז בדרכו במסעו לארצות הברית, ובפרק זמן זה הספיק לפגוש בר' הלל. כשנה ומחצה לאחר מכן, בראשית תרצ"א, החלה התכתבות בינו לבין רבינו בדבר חיזוק הקהילה החב"דית בפריז, וגם ובעיקר בדבר הפצת לימוד החסידות בקרב חוג אנשי מדע ותרבות.⁹⁶

בהמשך להתכתבות ביניהם בנושאים אלו נכתבה הרשימה שלפנינו, וכך כתב רבינו למרת שושנה פרסיץ, בתו של ר' הלל, באגרתו מג' אייר תרצ"ג:

כבוד אבי' ז"ל לגודל כשרונו הכי נעלה השתוקק לגלות אור תורת החסידות בלבושי מדע עולמי – וועלטלעכע וויסענשאפט – לבאר עניני חסידות בבאיורים לקוחים מן החוץ, ואדיר חפצו הי' להראות לכל את נועם יפי' של החסידות. על נושא זה הי' בינו – אבדל לחיים טובים – וביני חליפות מכתבים על דבר סגולת התורה בכלל ותורת החסידות בפרט, אשר נהי' ליסוד פרק שלם במאמר "החובה והיכולת לעשות בעד החסידות" ... המאמר הזה ערכתיו ביחוד בשביל כבוד אבי' ידידי ז"ל בידעי נאמנה היותו כוסף לדבר אמת ומודה לו.⁹⁷

ר' הלל זלטופולסקי לא היה היחיד שרבינו עורר אותו 'לעשות בעד החסידות', הוא עמד בקשר עם אישים נוספים שחיו על התפר בין חיי חסיד לחיי איש מדע, ובדומה לו, הוא ר' פישל שניאורסון, שגם איתו הוא שוחח "פעמים ושלש" בעניין זה.⁹⁸

תאריך:

הרשימה נכתבה בתחילת כסלו תרצ"ג.⁹⁷ אך רק באביב תרצ"ג, משום שרק באביב תרצ"ג שלח אותה אל כ"ק אדמו"ר זי"ע, וביקש ממנו גם ללומדה יחד עם ר' מנחם מענדל הכהן הורנשטיין.⁹⁹ וייתכן שכתבתה נגמרה והושלמה רק באביב תרצ"ג. בהמשך לכך כתב לו רבינו באגרתו אליו מז' אייר תרצ"ג:

בטח קבלת ... כן המאמר החובה והיכולת לעשות בעד החסידות, אם למדתם בעיון הייתי חפץ לידע אם יש לך איזה הערות, ודעתך האם כדאי לפרסמם.¹⁰⁰

⁹⁶ בכל זה ראה אגרות קודש – אדמו"ר הרי"צ, כרך ב, עמ' תק; שם, כרך טו, עמ' נח; ר' יהושע מונדשיין, 'פריצת אדמו"ר הרי"צ לצרפת', כפר חב"ד, גליון 1028 (ו' שבט תשס"ג), עמ' 40-48; גנויא, גליון לב (ש"פ וישב תשפ"ה), עמ' 5-6, 11-15, 17-21.

⁹⁷ שם, כרך ב, עמ' תקא.

⁹⁸ שם, כרך יז, עמ' צא.

⁹⁹ אגרות קודש – אדמו"ר הרי"צ, כרך טו, עמ' קמו. בתקופה זו רבינו גם הזכירה באגרותיו לר' ד"ר פישל שניאורסון ולמרת שושנה פרסיץ. ראה לעיל, הערות 97-98.

¹⁰⁰ שם, כרך ב, עמ' תקח; שם, כרך טו, עמ' קמח.

תוכן ומבנה:

על תוכן הרשימה כתב רבינו במכתבו הנ"ל אל מרת שושנה פרסיץ:

ובאשר חפצתי לבאר יותר עמידתי ומטרתי בענין זה, הנה תחלת כסלו ערכתי מאמר נקוב בשם "החובה והיכולת לעשות בעד החסידות" אשר בו יבואר ההבדל בין שכל המדעי לשכל התורה, ובפרט שכל תורת החסידות הנקנית רק בעבודה שבלב, חובת החסידים לעשות בעד החסידות, והפלאתם במעלת ההרגש (געפיהל), ויתרון ההרגש על ההבנה, ואשר בא בירושה מאבות לבנים.⁹⁷

הרשימה מורכבת מארבעה פרקים:

הפרק הראשון עוסק בתיאור שורש הפתגם "החובה והיכולת לעשות בעד החסידות", שראשיתו באחת משיחות רבינו (שלא הגיעה לידינו), והוא 'נהי' לפתגם מהלך ברחבה בקרב אנ"ש שי"¹⁰¹.

בפרק השני מבואר מאמר חז"ל "כל שמעשיו מרובין מחכמתו, חכמתו מתקיימת, וכל שחכמתו מרובה ממעשיו אין חכמתו מתקיימת". תורף הדברים הוא כי קיום אמיתי של החכמה הוא דווקא כאשר הוא מתבטא בעשייה, וזהו בשכל התורה בכלל ובפרט בלימוד תורת החסידות. הפרק השלישי מבאר בתחילתו שני פירושים בתיבת "חובת", מלשון חייב ומלשון נמצא פָּחַבּוּ, ואצל חסידים וגזע החסידים שניהם ישנם. על יסוד זה מבאר את מעלתם שיש אצלם הכרה והרגשה בענייני החסידות. החלק השני של הפרק מבאר את הכרח העבודה שבלב ביגיעת נפש וביגיעת בשר.

הפרק הרביעי עוסק בהבדלים שבין רגש לשכל, ותוספת ביאור מעלת ההרגש על השכל.

סגנון:

בפרק הראשון מספר רבינו סיפור דברי רבי לחסידו בדבר היכולת של חסיד 'לעשות חסידים'. הסיפור נפתח בביטוי: "האגדה מספרת", ביטוי שאינו מצוי בסגנון רבינו.¹⁰² נראה שהסגנון משקף מידת התאמה לקהל קוראים מסוגו של ר' הלל זלטופולסקי הכותבים בצחות לשון. סגנון זה משתקף בכל הרשימה שלפנינו.

ביבליוגרפיה:

א.ז.ג. [=ר' אברהם זרח נוטיק?], 'בן חמש למקרא', נרות להאיר – ישיבה גדולה דקאראקס, גליון ז (י"א ניסן תשמ"ג), עמ' יז-יח.

¹⁰¹ כרך ב, עמ' תעח.

¹⁰² הופעה נוספת של ביטוי זה מצויה באגרות קודש – אדמו"ר הרי"צ, כרך א, עמ' תצא. שם נשלח המכתב למר ברוך ריז'יק, אודותיו ראה ר' אלישיב קפלון, בתוך הגולה, קריית גת תשע"ב, עמ' 128, ובהערה 246. יש לציין כי גם אליו רבינו כותב בכתבה פיוטית ואישית באופן נדיר, וככל הנראה גם כאן יש התאמה אל הקורא.

[יד]

ו' ניסן תרצ"ד

נדפס באגרות קודש – אדמו"ר הריי"צ, כרך יז, עמ' קיב-קיד; ספר השיחות תרצ"ב-תרצ"ה, עמ' 343-345.

רקע:

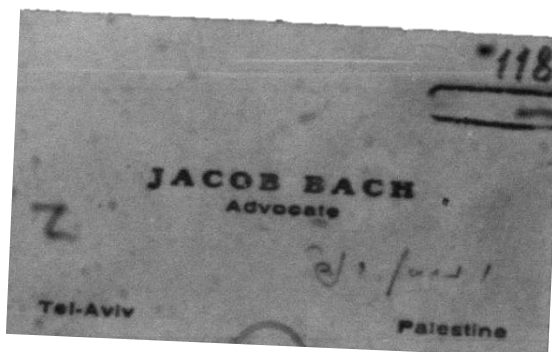
ככה סיון תרצ"ג נרצח מר חיים ארלוזורוב, פעיל ציוני ומראשי תנועת העבודה, על חוף תל אביב. הרצח עורר סערה פוליטית עזה. ראשי תנועות הפועלים האשימו את הרוויזיוניסטים ברצח. שלושה מחברי התנועה הרוויזיוניסטית – מר אברהם סטבסקי, מר צבי רוזנבלט ומר אב"א אחימאיר – הועמדו למשפט, אך לבסוף זוכו מחוסר הוכחות. הפרשה הייתה טעונה מבחינה פוליטית והעמיקה את הפילוג בין הזרמים הפוליטיים ביישוב היהודי.

בהמשך לכך הגיע לאירופה מר יעקב בך, עו"ד מתל אביב "בשביל לסדר 'ארגון עזר' עבור שלשת האסירים".¹⁰³ כחלק מביקורו הוא נפגש עם רבינו שהעלה את הרשמים ברשימה שלפנינו.

תוכן:

תוכנה דו-שיח שהתקיים בו' ניסן תרצ"ד בין מר יעקב בך לרבינו באשר לזיכוי הנאשמים ברצח ארלוזורוב וחומרת האירוע. רבנו הדגיש את שפל המדרגה בעובדה שיש רוצחים, מלשינים ומגיני הרוצחים והמלשינים. לשאלת מר יעקב באך במי תלוי האשם, השיב רבינו:

זהו פרי החינוך החדש, בפרצת גדרי התורה והמצוה, ובהגברת המפלגות וכוחם ובהכשר כל האמצעים בכדי לבוא אל המטרה, והמטרה הנה ככל הגוים בית יהודא, והאלקים הוא יודע מתי יכירו את האמת, כי עם ישראל רק בשמירת התורה והמצוה הי' יהי' לגוי מאושר גם בחייו העולמים.¹⁰⁴



כרטיס ביקור של מר יעקב בך, ועליו רשם רבינו: ו' ניסן רצ"ד

¹⁰³ אגרות קודש – אדמו"ר הריי"צ, כרך יז, עמ' קיב.

¹⁰⁴ שם, עמ' קיד.

[טו]

מכתב

כותרת הרשימה נושאת את התיבה 'מכתב'. הרשימה פורסמה ב'התמים', חוברת ראשונה (י"ב תמוז תרצ"ה), עמ' ו.

רקע:

הרשימה עוסקת במכתב הבעל שם טוב אל רבי יעקב יוסף מפולנאה הנדפס ב'התמים', שם, עמ' ז-ח. קודם הרשימה העירה המערכת:

בזה הננו נותנים לפניכם תמונת מכתב כתב יד קדשו של כ"ק מורנו הבעש"ט נ"ע שכתב לתלמידו הרה"צ הק' מוהר"ר יעקב יוסף זצוק"ל מפולנאה בעהמ"ח ס' "תולדות יעקב יוסף". המכתב הזה בגוף כי"ק נמצא כעת באוצר הספרים של כ"ק אדמו"ר שליט"א מליובאוויטש ... על אמיתתו של מכתב הבעש"ט נ"ע וסדר השתלשלותו מעיד כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש שליט"א, כפי המכתב שאנו נותנים כאן.¹⁰⁵

מבנה ותוכן:

סדר השתלשלות הגעת מכתב הבעש"ט אל גנזי כ"ק אדמו"ר הרש"ב, קניית המכתב על-ידי ר' יהודה לייב זלטופולסקי בשנת תרי"ג,¹⁰⁶ עדות כ"ק אדמו"ר ה'צמח צדק' בשם כ"ק אדמו"ר המהר"ש על מהימנותו, וכן אפיון של צורת כתב ידו הקדושה של הבעש"ט כדומה לזו של רבי יהודה לייב מיאנוביץ', אחיו של כ"ק אדמו"ר הזקן. בחלקה האחרון של הרשימה מפרט רבינו את הגעת המכתב מרשות רי"ל אל גנזי אביו כ"ק אדמו"ר הרש"ב.

עיון:

פרטים נוספים אודות מכתב הבעש"ט שלא הוזכרו ברשימה, ומסתבר כי אף אותם מסר רבינו (בכתב או בעל-פה). והם מתוארים בהקדמת המערכת לרשימה:

הננו מדפיסים בזה ג"כ ההעתקה מהמכתב שנכתבה לפני שנים רבות מסופר ידוע ששמע קריאת המכתב מפי כ"ק אדמו"ר הצ"צ נ"ע זצוק"לה"ה והסופר רשם בשעת מעשה אות באות כלשונו הטהור.¹⁰⁵

*

סיפור הדברים המתואר ברשימה זו בא בפירוט יותר ברשימת הרב ניסן טלושקין:

יש בידו כתב יד קדשו של הבעש"ט, שהצ"צ העיד עליו שהוא כתב ידו.

אחד מנכדי הבעש"ט בא לליב זלטאפאלסקי והציע לפניו למכור הכת"י ויבקש בשבילו 1500 רובל, ור' ליב נתן לו 800 בתנאי שיסע להצ"צ לשאול

¹⁰⁵ התמים, חוברת ראשונה (י"ב תמוז תרצ"ה), עמ' ו.

¹⁰⁶ אודות רי"ל זלטופולסקי ראה שו"ת מהר"י תומרקין, עורכים: ר' לוי יצחק הולצמן ור' מנחם מענדל נחשון, ניו יורק תש"פ, עמ' 36-37. אודות בנו ראה שם, עמ' 60.

אם באמת כתב ידו הוא – כשבא להצ"צ, אך נכנס וישאל הצ"צ איזה "מקיף" אני רואה מסביבך, ר"ל [=ר' לייב] חרד מאוד, אבל אח"כ ספר לו שיש בכיסו כת"י שאומרים שהוא של הבעש"ט, הצ"צ לא רצה לקחתו תיכף ואמר זהו דרך סתם בע"ב, וילך בבית אנה ואנה כמה פעמים במחשבותיו, ואח"כ לקחו ואמר לו שכת"י זה כבר הי' לפני עיני כ"ק אדמו"ר הזקן והוא באמת כת"י של הבעש"ט.

כשנפטר נכדו של ר' ליב זלטאפאלסקי צוה לפני מותו שיתן את הכת"י לאדמו"ר רש"ב נ"ע, ומכאן היא אצלו.¹⁰⁷

[טז]

שמואל דער שרייבר

לא הגיעה לידינו, אבל נזכרה ברשימת 'ביאור על אדות הכתב יד, שני עלים מספר התניא':¹⁰⁸

ר' שמואל ז"ל כותב, שהי' בקי בכתבי ידי קודש כ"ק אבותינו רבותינו הק', כמבואר אודותו בארוכה ברשימותיי המכונה 'שמואל דער שרייבר'.¹⁰⁹

ואם כן רשימת 'שמואל דער שרייבר' קדמה לה.

ר' שמואל ז"ל כותב אהי' בקי בכתבי ידי קודש
כ"ק אבותינו רבותינו הק' - כמבואר אודותו
בארוכה ברשימותיי המכונה - שמואל דער שרייבר

אזכור רשימת 'שמואל דער שרייבר'

[יז]

כתב יד

ביאור על אדות הכתב יד, שני עלים מספר התניא

הרשימה מורכבת משני חלקים, הראשון תחת כותרת 'כתב יד' והשני תחת כותרת 'ביאור על אדות הכתב יד שני עלים מספר התניא'. נדפסו לראשונה – בצירוף צילום 'שני עלים הנ"ל – ב'התמים', גליון ב (י"ט כסלו תרצ"ו), עמ' טו-טז; ולאחר מכן נדפסו בהוספות לספר התניא מהדורת ניו יורק תשי"ח ואילך.¹¹⁰

¹⁰⁷ הרב ניסן טלושקין, 'מי החסידות', היכל הבעש"ט, גליון מד (חורף תשפ"ד), עמ' שמא-שמב.

¹⁰⁸ אודותיה ראה להלן, אות יז.

¹⁰⁹ התמים, גליון ב (כסלו תרצ"ו), עמ' טז.

¹¹⁰ פרטים נוספים ראה שם, עמ' 122-125, 182, 206.

רקע:

הרשימה – בשני חלקיה – היא על שני דפים כתובים בכתב יד מספר התניא המיוחס לאדמו"ר הזקן. דפים אלו נדפסו – יחד עם הרשימה – ב'התמים', גליון ב (י"ט כסלו תרצ"ו), עמ' יא-יד.¹¹¹

מבנה ותוכן:

החלק הראשון של הרשימה ('כתב יד') מתאר את פרטי התוכן בדפים, כולל השוואה למהדורת וילנא תר"ס.

החלק השני של הרשימה, תחת הכותרת 'ביאור על אדות הכתב יד שני עלים מספר התניא', הוא בירור ביהוי כתי"י כגוף כתי"ק אדמו"ר הזקן, ומפרט את יחס אביו אדמו"ר הרש"ב לשני דפים אלו.

[יח]**תולדות החסיד ר' אברהם דוב ב"ר ירמיה מבאברויסק**

הרשימה – חסרת כותרת – נדפסה ב'התמים', גליון ב (כסלו תרצ"ו), עמ' קכ-קכח.

רקע:

החסיד ר' אברהם דובער ב"ר ירמיה מבאברויסק, מחסידי כ"ק אדמו"ר ה'צמח צדק', כ"ק אדמו"ר המהר"ש וכ"ק אדמו"ר הרש"ב.¹¹²

מבנה ותוכן:

מערכת 'התמים' הקדימה לרשימה:

תולדות החסיד המפורסם ר' אברהם דוב בער מבאברויסק ז"ל הידוע בשם ר' בער ירמיה. המאמר נרשם ע"י אחד מהיושבים בליובאוויטש שהיו באותו מעמד ושמע כל הספור מפי החסיד הנ"ל.¹¹³

תיאור זה מעלים את שמו של רבינו, אך הרשימה מוזכרת באגרת רבינו אל כ"ק אדמו"ר זי"ע מט' כסלו תרצ"ו בין יתר החומר שהועבר אל מערכת 'התמים'. רבינו מוסיף לכתוב שם:

¹¹¹ בעניין רשימה זו ראה לקוטי אמרים תניא – מהדורא קמא, ניו יורק תשמ"ב, עמ' עא, בהערות בשולי-הגליון; ר' יהושע מונדשיין, תורת חב"ד: לקוטי אמרים תניא – ביבליוגרפיה (מהדורותיו, תרגומיו וביאוריו), כפר חב"ד תשמ"ב, עמ' 9.

¹¹² אודותיו ראה: אגרות קודש – אדמו"ר הרש"ב, כרך ג, עמ' כב-כג; ספר השיחות תשמ"ב, עמ' 55-57; ספר השיחות תש"ד, עמ' 96, 102, 105; התמים, גליון ג (ניסן תרצ"ו), עמ' לד; התמים, גליון ח (כסלו תרצ"ח), עמ' ה, ז; הרב ניסן טלושקין, טהרת ניסן, ניו יורק תש"נ, עמ' שנה; ר' שניאור זלמן בזפלו, 'בתי כנסת וחסידיים בפולטבה וסביבותיה', בתוך: קובץ ליובאוויטש, ניו יורק תשע"ד, עמ' 566; הרב בנימין אליהו גורודצקי, ספר זכרון, ירושלים תשמ"ג, עמ' 341-342; א.ד. פייגלסון [=ר' אליהו וולף], ר' מענדל, כפר חב"ד תשנ"ז, עמ' 300-302; ר' אברהם וויינגארטן, ניצוצי אור, ניו יורק תשס"ז, עמ' 79; רשימת ר' אברהם וויינגארטן, י"ט כסלו תש"ז; בית משיח, גליון 309 (ב' שבט תשס"א), עמ' 32; אליעזר שטיינמן, באר החסידות: משנת חב"ד, תל אביב תשי"ז, כרך ב, עמ' 168; יעקב וויגאדסקי, 'זכרונות', בתוך: באברויסק, כרך ב, תל אביב תשכ"ז, עמ' 517-518; שמעון גינזבורג, 'רשימות', בתוך: שם, עמ' 628.

¹¹³ התמים, גליון ב (כסלו תרצ"ו), עמ' קכ.

הסי' ט' [היא הרשימה שלפנינו] עם היות אשר זהו מרשימותי, אבל בכ"ז
יהי' החותם אחד החסידים או אחד היושבים.¹¹⁴

הרשימה פותחת בתיאור כללי של הרא"ד מבוברויסק, ובמקום ובזמן ממנו נשמע עיקר
הסיפור המובא ברשימה, היינו חגיגת בר המצווה של רבינו בי"ב תמוז תרנ"ג.
עיקר הרשימה הוא נסיעת הרא"ד לחג השבועות תקצ"ב – בהיותו בגיל 6 – לליובאוויטש
לחצר כ"ק אדמו"ר ה'צמח צדק', תוכן הדברים שנאמרו לו או ביחידות והשפעתם עליו, ביאור
הכניסה לחדר היחידות וריקוד המחול שלאחריו. הרשימה מתארת את שנותיו בשנים תקצ"ב-
תר"ז.

*

ברשימה זו מופיעים הביטויים "אודותו אספר לך ביחוד",¹¹⁵ "אודותו ואודות אביו ר' מאיר
בעל בכי אספר לך ביחוד".¹¹⁶ לא ברור אם אלו הם דברי הרא"ד, או דברי כותב הרשימה – רבינו –
אל הקורא.

עיון:

ברשימה מוסר רבינו את דברי ר' ירמיה אל בנו הרא"ד:

אמנם – דובר בי אבא – מיום שחרב בית המקדש וקדשי קדשים עד אשר
ירחם השי"ת וישלח לנו גואל צדק אשר יקבצנו מארבע כנפות הארץ ויוליכנו
לארץ ישראל ויבנה לנו את ירושלים ובית המקדש עם הקדשי קדשים, הנה
ליובאוויטש הוא ירושלים שלנו, והבית הכנסת אשר כ"ק אדמו"ר מתפלל בו
הוא בית המקדש שלנו, והחדר שיושב כ"ק אדמו"ר הוא הקדשי קדשים שלנו,
וכ"ק אדמו"ר הוא הארון – אשר בו לוחות תורת השם יתברך – שלנו.¹¹⁷

כ"ק אדמו"ר זי"ע ציטט את הדברים בכמה וכמה משיחותיו.¹¹⁸

ביבליוגרפיה:

ר' ישכר דוד קלויזנר, 'מאך דאָ ארץ ישראל', תורת נחלת הר חב"ד, גליון נ (ש"פ ויחי
תשס"ב), עמ' ל-לא.

תשורה מונדשיין, י"ד מנחם אב תשע"ג, עמ' 78-79.

¹¹⁴ אגרות קודש – אדמו"ר הריי"צ, כרך טו, עמ' רכב.

¹¹⁵ התמים, גליון ב (כסלו תרצ"ו), עמ' קכב.

¹¹⁶ שם.

¹¹⁷ שם, עמ' קכו. מוטיב זה מופיע גם בחצרות אחרות. ראה: ר' משה מנחם ולדן, נפלאות הרבי, ורשה תרע"א, עמ' 87.
וראה ר' אוריאל גלמן, השבילים היוצאים מלובלין, ירושלים תשע"ח, עמ' 110-111, ובהנסמך בהערות בשוליי-הגליון.

¹¹⁸ לקוטי שיחות, כרך כו, עמ' 352; ספר השיחות תשמ"ז, כרך א, עמ' 40, 51; ספר השיחות תשנ"א, כרך ב, עמ' 643;
ספר השיחות תשנ"ב, עמ' 471.

[יט]

תולדות המעתיקים

לא הגיעה לידינו. נזכרה באגרת רבינו 'אל אחד מחתניו הרבנים שליט"א, מכ"ו טבת תרצ"ו: עשרות מעתיקי הכתבים שהיו אז בליובאוויטש, כמבואר ברשימת תולדות המעתיקים.¹¹⁹

מסתבר כי רבינו רצה לעבד כהמשך לרשימת 'דברי ימי החוזרים'. עליה ראה להלן, אות כב.

[כ]

כ"ב טבת תרע"ז

לא הגיעה לידינו. תוכנה הובא באגרת רבינו לר' אליהו חיים אלטהויז מח' תמוז תרצ"ו ונדפסה ב'אגרות קודש – אדמו"ר הריי"צ', כרך ד, עמ' עט-פב. וכך כתב בטרם הביא הרשימה: רשום אצלי מה שאירע ביום כ"ב טבת שנת תרע"ז בהשכמה.¹²⁰

רקע:

חלק מפעילות רבינו היה עיסוק בהעמדת טהרת המשפחה על תלה, חיזוקה וביצורה, הן בדברי התעוררות והן בסיוע מעשי ככל האפשר ברוסיה, במדינות אירופה ובארצות הברית, והיא תפסה מקום חשוב במסעו לארצות-הברית בשנת תר"צ.¹²¹ בשנים הבאות המשיך רבינו לעסוק בכך במרץ רב, גם ללא התחשבות במצב בריאותו האישי. בהקשר זה כתב רבינו:

מדי דברי עם ידידנו היקר באנשים החסיד רמ"ד שי' שאלתיו ע"ד עניני בית הטבילה במחנם ... אבל חסר איש שיתענין בכל הדרוש לבית הטבילה. ובזה הנני פונה לכבוד ידידי שי' שיש לו ידיעה בעניני בנין ותקון בנינים בבקשה לקחת על עצמו התענינות זו. הכבוד והתהלה יהיו להגבאי והעבודה והפועל יהיו שייכים לו ... והנני ממחר לכתוב מזה למען אשר יהי' לידידי עוז שי' די זמן לעיין ולפקח על אדות כל התקונים הדרושים עד עת בא ידידנו הרמ"ד שי' חזרה לביתו.¹²²

תוכן:

כ"ק אדמו"ר זי"ע ציין במפתח האגרות את תוכן הרשימה, שהיא עיקרה של האגרת לרא"ה: "ספור מאדנ"ע (אחריות הבלן בנקיות ביה"ט)".¹²³

¹¹⁹ אגרות קודש – אדמו"ר הריי"צ, כרך ג, עמ' תעט.

¹²⁰ שם, כרך ד, עמ' עט.

¹²¹ שם, כרך ב, עמ' 20-22.

¹²² שם, כרך ד, עמ' פב.

¹²³ שם, עמ' עח.

ברשימה מסופר על לימוד משותף של כ"ק אדמו"ר הרש"ב עם רבינו בכ"ב טבת תרע"ז, ולאחר מכן נסעו בהשכמה בצוותא למקווה. המקווה לא הייתה נקייה ומסודרת, ולאחר מכן העיר כ"ק אדמו"ר הרש"ב לבלן על חומרת הדבר והשפעת הדבר על טהרת המשפחה והשלכותיה על הדורות הבאים. בסוף הדברים מצוין כי מני אז השתנה הדבר ומאז היו ענייני המקווה מסודרים.

לאחר מכן כתב רבינו:

העתקתי רשימה זו מרשימותי בכוונה מיוחדת בשביל פועל טוב.¹²⁴

על 'פועל טוב' זה ראה לעיל.

[כא]

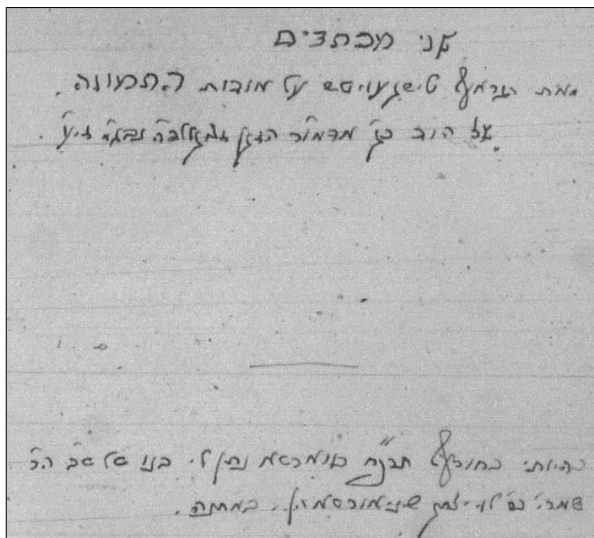
שני מכתבים

כותרת הרשימה הרשומה בה: "שני מכתבים מאת הגראף טישקעוויטש על אודות התמונה של... אדמו"ר הזקן...".

[עוד בעניין תמונת כ"ק אדמו"ר הזקן ראה גם להלן, אות 000].

רקע, תוכן ומבנה:

הרשימה שלפנינו מתייחסת ל"שני מכתבים מאת הגראף טישקעוויטש על אודות התמונה של הוד כ"ק אדמו"ר הזקן וצוקללה"ה נבג"מ זי"ע". שני המכתבים ותרגומם מרוסית פורסמו ב'התמים', גליון ח (כסלו תרצ"ח), עמ' יב-יז. ברשימה מצוינים זהות מוסר המכתבים לארכיון רבינו, ותאריך קבלתם.



¹²⁴ שם, עמ' פב.

[כב]

דברי ימי החוזרים, המניחים, המעתיקים, המדריכים והמשפיעים בעדת חסידי חב"ד יצ"ו שמה – 'דברי ימי החוזרים, המניחים, המעתיקים, המדריכים והמשפיעים בעדת חסידי חב"ד יצ"ו' – מופיע בראש העתק הרשימה שהגיע לדינו. נדפסה בעריכת ר' אהרן לייב ראסקין בקונטרס בפני עצמו בהוצאת קה"ת בשנת תשס"ו.

תאריך:

רבינו עסק בעריכתה בקיץ תרצ"ט, כמפורש באגרתו אל כ"ק אדמו"ר זי"ע, מג' מנחם אב תרצ"ט:

הנני עוסק בעריכת מאמר תולדות החוזרים המניחים והמעתיקים בעד חסידי חב"ד, אבל אין לי הזמן הנחוץ לזה.¹²⁵

תאריך זה אף מוזכר במפתח האגרות שכתב כ"ק אדמו"ר זי"ע, וגם נרשם על-ידו בראש ההעתקה שהגיעה לדינו.¹²⁶ אמנם חלקים מהרשימה נזכרים עוד קודם (ראה לעיל, אות יט), ואם כן, בסיס הרשימה נכתב קודם קיץ תרצ"ט.

מבנה ותוכן:

תוכן הרשימה ופרטיה נרשם ע"י כ"ק אדמו"ר זי"ע במפתח אגרות רבינו:

לאחד מחתניו, קייץ צ"ט, דברי ימי החוזרים המניחים וכו' (א' ל"ב פרקים, החוזרים בימי אדה"ז אדהאמ"צ הצ"צ.¹²⁷

כלומר שהרשימה שתח"י הוא חלק א, הכולל 32 פרקים, ובהם מתוארים רק תולדות החוזרים בשלושת הדורות הראשונים של אדמו"רי חב"ד. החלקים האחרים כנראה אבדו בימי מלחמת העולם השנייה, ובהמשך לכך בירר רבינו אצל כ"ק אדמו"ר זי"ע באגרתו מח' טבת ה'ת"ש:

כן אם יש אצלו העתקת המאמר תולדות החוזרים, כי מסופק הנני אם לא נשרפו בין החפצים שלנו שנשרפו.¹²⁸

*

תחילת הרשימה (פרק א) היא פתיחה כללית לכל הרשימה, גם לחלקים שלא הגיעו לדינו, והיא מציינת את התייסדות והתפתחות חמש מערכות: חוזר, מניח, מעתיק, משפיע ומדריך. פרק ב נושא את הכותרת "מערכת חוזר", והוא מגדיר את תפקידו של ה'חוזר', ומתאר את ראשית הקמת מוסד זה לשנת תקל"ח.

¹²⁵ אגרות קודש – אדמו"ר הריי"צ, כרך טו, עמ' שנח.

¹²⁶ שם, כרך ד, עמ' תקנח, בשולי הגליון; קונטרס דברי ימי החוזרים, ניו יורק תשס"ו, עמ' א, כד.

¹²⁷ אגרות קודש – אדמו"ר הריי"צ, כרך ד, עמ' תקנח, בשולי הגליון.

¹²⁸ שם, כרך טו, עמ' שסב.

מכאן ואילך הוא מתאר את תולדות החוזרים ר' מאיר זלמן מיאנוביץ', ר' אפרים שמחה מבישנקוביץ' ור' חיים שלום מקרופקי, שניהנו בתפקיד 'חוזר' אצל כ"ק אדמו"ר הזקן; ואת ר' משה שלמה מפאריטש, ששימש כ'חוזר' אצל כ"ק אדמו"ר האמצעי; ואת תולדות ר' נחום מסטארודוב, 'חוזר' אצל כ"ק אדמו"ר ה'צמח צדק'. בסוף חלק הרשימה שהגיע לידינו רבינו מזכיר גם את ר' נחום מהומל, שהחליף את ר' נחום מסטארודוב.

מקורות:

ברשימה מציין רבינו את המקורות לתולדותיו של כל 'חוזר', והם: ר' אברהם אבא פרסון,¹²⁹ ר' אבא מבישנקוביץ' (בשם זקנו ר' פרץ מלמד),¹³⁰ ר' זאב מירקין מקרופקא,¹³¹ ר' אברהם בער ירמי' (בשם דודו זקנו ר' גדליה זאב מפאריטש),¹³² ר' דוב זאב מסטארודוב,¹³³ ר' ישראל נחמן מריישין מדוברבנה (בשם החסיד ר' שמרי' ראשקעס מרוגצ'וב),¹³⁴ וגם "שיחתו של הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק [הרשב"ב] באחד הטיולים בקיץ תרנ"ו".¹³⁵

עיון:

רשימה זו צוטטה ב'היום יום' בשני מקומות, בתאריכים ט"ו כסלו וב' סיון.¹³⁶ מלבד זאת היא מוזכרת גם בהפנייה בקשר לר' נחום מסטארודוב: "בארוכה בהקונטרס ע"ד תולדות החוזרים".¹³⁷

Handwritten signature

* דברי ימי החוזרים, המניחים, המעתיקים, המדריכים
והמפיעים בערת הסידר ה'ד' יצ"ו.

הוד כ"ק אדמו"ר, אבינו הראשון, רבינו הזקן, בכוחו את שיפת החב"ד, העמידו
בגודל קדושת כשרונותיו, על יסודות חזקים, ובאמצע יתרה ראש לשלולת והחפחותה,
יסוד עקרי בשפת החב"ד הוא אשר הסוח השליט על הלב בעולדתו, שעמד את הלב
לעבודת השי"ת מחוך השכלה, חבנה והעסקת הרעה בגדולת בורא העולם ב"ת.
זכרי לנא לעבודה בנז און לימוד החסידות לנר מסיק ודרושה עוד הדרכה
סיוחיה ע"י מדריכים סומחים ע"פ הוראות משיעיים בעלי דעה רחבה בתורת החסידות
ולמשרה זו יסר רבינו הזקן חסס מערכות ויקרא לחן שמה, חוזר, סגויה, מעתיק, מסייע
ומדריך.
לכל מערכה מחסס אלו העסיר איש בעל כשרון סיוח ספספס שמתאים לעבודתו
ספספס ויסדר לכל אחד תכנית עבודה ספספס לכוחות מסמרתו, וכלם
נחזר העסירו את ערת אסירי חב"ד על אוחו חנונה אשר חתום סחוללה נשיא ה'הוד
כ"ק רבינו הזקן.

Handwritten signature

¹²⁹ קונטרס דברי ימי החוזרים, ניו יורק תשס"ו, עמ' ב, הערה ב.

¹³⁰ שם, עמ' ג, הערה ג.

¹³¹ שם, עמ' ז, הערה ד.

¹³² שם, עמ' ח, הערה ה.

¹³³ שם, עמ' י, הערה ו.

¹³⁴ שם, עמ' יג.

¹³⁵ שם, עמ' יד.

¹³⁶ ראה שם, עמ' 3.

¹³⁷ ספר השיחות קיץ ה'ש"ת, עמ' 101, הערה 80.

[כג]

יומן תשרי תרס"ו

לא נדפס בשלימותו. בחלקים שהגיעו לידינו הוא מתחיל בכ"ח אלול תרס"ה ומסתיים בערב חג הסוכות תרס"ו.

חלקו נדפס בספר השיחות תש"ג, עמ' 154-163.

חלקים אחרים נדפסו על-ידי ר' שמואל קראוס, ב'בית משיח', גליון 22 (י"ב שבט תשנ"ה), עמ' 26; שם, גליון 38 (י"ט אייר תשנ"ה), עמ' 14-15; שם, גליון 64 (ח' כסלו תשנ"ו), עמ' 12-14; שם, גליון 199 (ערב ראש השנה תשנ"ט), עמ' 56-58; שם, גליון 241 (א' אלול תשנ"ט), עמ' 21, 37; שם, גליון 245 (ערב ראש השנה תש"ס), עמ' 42-45, 48; שם, גליון 295 (ערב ראש השנה תש"א), עמ' 38-41; שם, גליון 296 (ערב חג הסוכות תש"א), עמ' 18-22; שם, גליון 316 (כ"א אדר תש"א), עמ' 52, 55.

קטעים נוספים צוטטו (או נזכרו) מ'יומן תרס"ו' ללא ציון תאריך החודש, ולא ברור אם שייכים הם לרשימה זו, אף שמסתבר הוא, נמצאים אצל ר' שמואל קראוס, א' פרייליכע הילולא', בית משיח, גליון 71 (כ"ז טבת תשנ"ו), עמ' 43; הנ"ל, 'רשימת ליובאוויטש', בית משיח, גליון 208 (כ"ב כסלו תשנ"ט), עמ' 26, הערה 6; הנ"ל, 'ועוד ענין נפלא שמענו... אין מגלין אותו אלא לצנועים', שם, גליון 353 (ה' שבט תש"ב), עמ' 49; הנ"ל, 'תולדות החצר', שם, גליון 363 (ז' אייר תש"ב), עמ' 36, הערה 120.

מרבית קטעים אלו נלקטו ונדפסו בספר המאמרים תרס"ו-תרס"ז, ניו יורק תשע"ד, עמ' רעט-שיד.

תאריך:

לעניין תיארוך הרשימה עצמה ראה בכללות בעניין סוגת יומנים זו ראה במבוא לעיל, עמ' 25-30.

מבנה ותוכן:

הרשימה בנויה כיומן המתאר אירועים באופן יומי, הרשימה רצופה בסיפורים אודות תולדות החסידות. כמו כן מפורטים בה עניינים שונים מהנהגתו של כ"ק אדמו"ר הרש"ב, כגון מנהגו באמירת קדיש, העתקת פדיונותיו וכדומה.

ביבליוגרפיה:

ר' שמואל קראוס, 'הערות והארות', בית משיח, גליון 299 (י"ט מרחשון תש"א), עמ' 49.

[כד]

דברי ימי חיי אדמו"ר הזקן

פורסמה בקונטרס 'דברי הימים ההם' (ירושלים תשכ"ד) נדפס במכונת כתיבה, ובעמוד השער צוין כי הרשימה הועתקה "על פי העתקות מרשימותיו של כ"ק אדמו"ר הרי"צ . . . שניאורסאהן מליובאוויטש". כ"ק אדמו"ר זי"ע נקב לרשימה בשם 'דברי ימי חיי אדמו"ר הזקן'.¹³⁸ שוב נערכה על-ידי ר' אהרן לייב ראסקין ויצאה לאור בהוצאת קה"ת, ברוקלין תשע"א, בשם 'דברי ימי חיי אדמו"ר הזקן'.

תאריך ורקע:

בראשית שנות התיישבות רבינו בארצות-הברית הוא יזם הדפסת כל כתבי אביו כ"ק אדמו"ר הרש"ב. כ"ק אדמו"ר זי"ע כתב על כך:

ביום ב' ניסן ה'תש"ב – יום הלולא של כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע – בהתוועדות חבורת תלמידי התמימים נתקבלה ההצעה לייסד קרן מיוחדת להדפסת מאמרי כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע, ושם הקרן "קרן שלום".

בהסכם כ"ק מו"ח אדמו"ר שליט"א הוחלט להוציא לאור ראשונה את שלשת הקונטרסים אשר לאדמו"ר נ"ע: קונטרס ומעין, קונטרס עץ חיים, קונטרס העבודה.¹³⁹

הרשימה שלפנינו הייתה אמורה לשמש מבוא לקונטרס ומעין מבית ד', שנדפס בשנת תש"ג.

להיות כי הקונטרס ומעין מוצאו במדה ידועה מטעם עסקנות הכלל, הנה בהכרח לתאר – בעקאנט מאכן – את המצב הכללי של עסקנות הכלל בימי נשיאותו של הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק בכלל ובזמן הופעת הקונטרס ומעין בפרט ... ואין מאמרי זה אלא יאיר נתיב ומבוא לקונטרס ומעין.

אמנם להיות כי עסקנות הוד כ"ק נשיאי חב"ד יסודתה בהררי [קדש] עד קדש הקדשים שיטת הוד כ"ק אדמו"ר הזקן אשר יסדה במשך כששים שנה מאז היותו בן שמונה שנים עד יום קדשו האחרון בחיי עלמא דין ... הנני מוכרח לתת בעזה"י סקירה כללית מהתקופה ההיא, נוסף על סקירה כללית במצב התורני והמוסרי בזמן ההוא, ואחרי כן מתקופות הוד כ"ק נשיאי חב"ד בסקירות קצרות.¹⁴⁰

¹³⁸ רשימת דברי ימי חיי אדמו"ר הזקן, ניו יורק תשע"א, עמ' ה, הערות 1-2.

¹³⁹ קונטרס ומעין מבית ד', עמ' 3.

¹⁴⁰ רשימת דברי ימי חיי אדמו"ר הזקן, עמ' ו.

ר' שמואל קראוס ור' אהרן לייב רסקין הצביעו על כך שאף כי למעשה נדפסה רשימה אחרת כמבוא לקונטרס ומעין, הרי שעדיין תוכנן להדפיס את הרשימה שלפנינו בקונטרס בפני עצמו.¹⁴¹ אמנם לאור החלפה זו ניתן לשער כי הרשימה שלפנינו נכתבה בקיץ תש"ב.¹⁴²

מבנה, תוכן והערות:

הרשימה פותחת בדברי מבוא קצרים למהות 'קונטרס ומעין' וכללות עסקנות רבותינו נשיאנו.

תחילת גוף הרשימה כוללת סקירה כללית על ראשית תנועת ההשכלה הברלינאית, קשריה עם חוגי הגאון מוויילנא ותלמידיו ותגובת תלמידי הרב המגיד ממעזריטש לכך. בשולי הפתיחה מקדיש פסקאות אחדות, בהן רבינו יוצא חוצץ נגד הספרות המשכילית שנכתבת על תנועת החסידות שלא כהוגן.

לאחר מכן מתחיל רבינו לתאר את ימי ילדותו כ"ק אדמו"ר הזקן ופועלו כבר בצעירותו בהטבת הסתדרות כלכלית והתיישבות יהודית בעיירות ובכפרים. בהמשך מתאר את המצב החוקי בשנים תקכ"ג-תקמ"ג, ומספר על פועלו ועמדתו של כ"ק אדמו"ר הזקן בדבר הסתדרות, ובתוך זה מביא תוכן אחת מרשימותיו הכוללת את דברי כ"ק אדמו"ר הזקן לר' יוחנן זאב מהורודוק. לאחר מכן מספר על גידול ההגירה היהודית בשנים תקמ"ג-תקנ"ג לתוך רוסיה. בחלק זה מעיר רבינו על מעשי המתנגדים ורדיפותיהם את החסידים בשווייציאן בתקופה היא.

כאן עובר רבינו לתאר מאורעות מימי צעירותו של כ"ק אדמו"ר הזקן שבעקבותיהם הייתה לו היכרות עם 'יחידי סגולה בחכמי המדעים', ושהייתה לכך השפעה מרובה לייסוד העסקנות שכ"ק אדמו"ר הזקן סידרה. לאחר מכן ממשיך רבינו לתאר את בניין העסקנות של כ"ק אדמו"ר הזקן, ועל פעולות העסקנים החסידיים על-פי הוראותיו. בין הדברים מספר רבינו על רדיפות המתנגדים את החסידים בתקופה היא, ואת השתלשלות החרמות כנגדם.

מכאן ואילך עובר רבינו לספר על שמעון המדקדק מזאמוט שהיה אחוזו וקשור בחבלי ההשכלה הברלינאית, והוא נשלח לוויילנא לעשות נפשות להשכלה, ושם הצליחו החסידים לגלותו בעת שנסע לליאזנא, שם גילה כ"ק אדמו"ר הזקן את פרצופו האמיתי. מכאן ואילך הוא נטל חלק בהתעוררות החרם המחודש כנגד החסידים.

לאחר מכן רבינו לתאר את מאסריו של כ"ק אדמו"ר הזקן, ויכוחי ר' משה בן אדה"ז עם הכמרים, ההתיישבות בליאדי, עבודתו הפורייה בעשור האחרון, עמדתו על נפוליאון, מסע בריחתו בעת מלחמת רוסיה-צרפת ופטירתו. הרשימה מסתיימת בפסקה הבאה:

במשך כשישים שנה – תקי"ב-תקע"ב – בנה הוד כ"ק אדמו"ר ושכלל את עסקנות הכלל על ארבעה עמודים, אהבת ישראל, הרבצת התורה, עבודה

¹⁴¹ ר' שמואל קראוס, 'על רשימות הזכרונות של כ"ק אדמו"ר נ"ע', בית משיח, גליון 46 (ט"ז תמוז תשנ"ה), עמ' 18; רשימת דברי ימי חיי אדמו"ר הזקן, עמ' ה, הערה 2.

¹⁴² נראה כי המבוא הנידון באגרת רבינו מח' כסלו תש"ג (אגרות קודש – אדמו"ר הרי"צ, כרך ז, עמ' כה) עוסק במהדורה האחרונה שנדפסה בפועל. ואם כן, הרשימה שלפנינו מוקדמת ממנה.

במסי"נ, גמ"ח וצדקה, וינחיל לזרעו נשיאי חב"ד אחריו דרך סלולה ומסלה רחבה בעסקנות הכלל.¹⁴³

*

ר' שמואל קראוס סקר אזכורים אחדים של הרשימה – בין היתר בשיחות רבינו – וגם הוסיף לשער על-פיהם כי הרשימה שלפנינו איננה המהדורה הסופית, אלא גירסה מוקדמת שלה, שכן חסרים בה איזה עניינים שרבינו הפנה אליהם.¹⁴⁴ כמו כן, גם ר' אהרן לייב רסקין התייחס להדפסות קטעים שונים מרשימה זו, מקבילות לה ואזכורים שלה.¹⁴⁵

כמה וכמה נטפלו לאיזה פרטים מרשימה זו, ועל 'קושיות' חלקם יש מה להשיב, ואכ"מ.¹⁴⁶

ביבליוגרפיה:

- ר' שלום דובער לזין, אגרות קודש – אדמו"ר הזקן, ניו יורק תש"מ, עמ' תמט.¹⁴⁷
- ר' יוסף יצחק קעלער, 'ספר הזיכרונות מכ"ק אדמו"ר מהוריי"ץ ח"ג', הערות וביאורים – אהלי תורה, גליון שיא (א' כסלו תשמ"ו), עמ' מג.
- ישראל ברטל, "שמעון הכופר" – פרק בהיסטוריוגרפיה אורתודוקסית, בתוך: ישראל ברטל ואחרים (עורכים), כמנהג אשכנז ופולין, ירושלים תשנ"ג, עמ' 243-268.
- עמנואל אטקס, יחיד בדורו, ירושלים תשנ"ח, עמ' 130-143.
- ר' שמואל קראוס, 'תאריך ומקורו', בית משית, גליון 287 (ג' מנחם אב תש"ס), עמ' 45.
- ר' דוד קמנצקי, 'הסכמותיהם של גדולי הרבנים לחומשים של רבי שלמה דובנא', ישורון, גליון ט (אלול תשס"א), עמ' תשיד-תשטו, הערה 9.
- ר' אברהם גולדשמיד, 'רבינו הזקן ומות פאוול הראשון', הערות וביאורים – אהלי תורה, גיליון א'קצא (כ"ב שבט תשפ"א), עמ' 89.
- ר' יעקב יצחק קדנר, 'הערות על רשימת 'דברי הימים ההם'', מרחב, גליון ב (אדר תשפ"א), עמ' 18-23.

¹⁴³ רשימת דברי ימי חיי אדמו"ר הזקן, עמ' נט.

¹⁴⁴ קראוס (לעיל, הערה 141), עמ' 18-19.

¹⁴⁵ רשימת דברי ימי חיי אדמו"ר הזקן, עמ' ה (הערה 2), טו (הערה 85).

¹⁴⁶ בהקשר זה רק אעתיק לשון כ"ק אדמו"ר זי"ע בעניין אחר: "בהמאמר יש לתקן שגיאה, במ"ש ... הנה בכגון דא יש מערערים על שאר עניני המאמר שאינו לפי רוחם אם מוצא איזה סרכא אפילו צדדית וד"ל" (אגרת י"ח סיון תשט"ו – בית משיח, גליון 1435 (כ"א מרחשון תשפ"ה), עמ' 11).

¹⁴⁷ בעניין מעורבות ר"מ ווילענקער בעניין המבואר שם ראה כתבי הרח"א ביחובסקי, ניו יורק תש"נ, עמ' צז-צח.

[כה]

ע"ד ד"ה שיר המעלות הנ"ל [ג' דסליחות תש"ה]

נדפסה – עם כותרת 'ע"ד ד"ה שיר המעלות הנ"ל' – בספר המאמרים תש"ה, עמ' 225-226.

רקע:

רבינו פרסם את מאמר ד"ה 'שיר המעלות' תש"ה, שהוא מאמר כ"ק אדמו"ר הרש"ב שנאמר בג' דסליחות תרנ"ה. המאמר נדפס שם, עמ' 223-224.

תאריך:

נרשם בראשה 'ג' דסליחות תש"ה".

מבנה ותוכן:

תוכנה הוא תיאור ימי שלהי אלול תרנ"ה, אשר מלאו אז 150 שנה ל"ח אלול תק"ה, יום לידת כ"ק אדמו"ר הזקן. הרשימה מתארת שלושה אירועים מאותם ימים:

הראשון – דברי אדמו"ר הרש"ב בכ"א אלול ע"ד בירור והעלאת המקום; ציווי לבנו רבינו בענייני הנהגה.

השני – סיפור כ"ק אדמו"ר הרש"ב לבנו מש"פ תצא, י"א אלול, אודות שמחת הבעל שם טוב ביום הולדת אדמו"ר הזקן, בח"י אלול תק"ה וביום הברית שלו.

השלישי מתאר את הנהגת רבותינו נשיאנו ביום ג' דסליחות ואמירת ד"ה שיר המעלות על-ידי כ"ק אדמו"ר הרש"ב ביום זה, ג' דסליחות, כ"ח אלול תרנ"ה.

עיון:

ברשימה זו שפורסמה בתש"ה, רבינו גילה לראשונה על ייחודיות יום ג' דסליחות. בהקשר זה כתב כ"ק אדמו"ר זי"ע בהקדמתו ל'קונטרס חי אלול תש"י':

שנים רבות הי' ענין ח"י אלול וענין ג' סליחות בהעלם, ועכשיו ניתנה רשות לגלות, ופירסמם כ"ק מו"ח אדמו"ר הכ"מ בכל קצוי תבל. ואף דלכאורה וכי אכשור דרא, אלא שהיא הנותנת, מפני ההעלמות וההסתרים דעקבתא דמשיחא שגדלו ביותר "פותרים גם את האוצרות דהון יקר שהי' כמוס וחתום מעין כל רואה" עד עתה.

וביחוד עתה אחר ההסתלקות – הנה על כל אחד ואחת מאתנו כלנו להתחזק ולהתקשר באילנא דחיי ובנשיאנו, הוא כ"ק מו"ח אדמו"ר הכ"מ, ביתר שאת וביתר עז. ובעזרת אוצרותיו ואוצרות אבותיו שפתח ומסר לנו – להסיר את ההעלמות וההסתרים אשר זהו ג"כ הכנה והכשרה צו מקבל זיין די כתיבה וחתימה טובה.¹⁴⁸

¹⁴⁸ ספר המאמרים תש"י, עמ' 271 (הובא בלקוטי שיחות, כרך יד, עמ' 348; אגרות קודש – אדמו"ר זי"ע, כרך ג, עמ' תלב-תלג).

מעלת יום ג' דסליחות התבארה על-ידי כ"ק אדמו"ר זי"ע מספר פעמים, ואף דייק ברשימה שלפנינו כמה דיוקים.¹⁴⁹

[כו]

ר' שמעון הרופא

חלקים נדפסו ב'בית משיח', גליון 261 (ד' שבט תש"ס), עמ' 38-41. נדפסה בקונטרס בפ"ע ע"י קה"ת בכ' מרחשון תש"ע, בהשמטות קטעים אחדים (הובאו להלן).

מבנה:

הרשימה מצורפת לארבעה אגרות, אחת מכ"ק אדמו"ר ה'צמח צדק' ושלוש האחרות מכ"ק אדמו"ר המהר"ש, והרשימה שלפנינו משמשת להן רקע.

לכל אגרת נוסף גם דף בפני-עצמו ובו תיארוך משוער של כל אגרת. האגרות ותיאוריהן הודפסו באותו קונטרס (מלבד האגרת הרביעית עצמה).

הקטעים הבאים נשמטו בדפוס:¹⁵⁰

בחיי הפרטים הי' איש לא טוב ומושחת במדותיו, והי' מתרועע עם כל אשר נתן עיניו, והי' פרוץ בזה במאד, והיו לו סממנים נגד הריון, וביותר הי' משתמש בסממנים כאלו המגרים את כח האישות באנשים ונשים, וכח אדיר הי' לו בעיניו ובהבטתו ושונאיו רבו כמו רבו.

פעם ביקר אחד השרים הגדולים זקן ובא בשנים, והוא נתאלמן אז מאשתו הראשונה ובנים לא היו להם, ויעצהו הייבענטאל כי ישא לו אשה צעירה לימים, ויצחק לו השר עליו, כעבור איזה חדשים שלגם סממניו ורפואותיו שנתן לו הייבענטאל, התחיל לסבול מחולי הנעורים, ויתרחק הזקן מחברת צעירים, ובינו לבין עצמו התבושש על מצבו הבלתי רגיל.

הייבענטאל הי' נוקם ונוטר שנאה וקנאי בעד כבודו, ופעם פגש בהשר בהלכו ברחוב ויבט בו וישחק, וכעבור איזה זמן באתה על מעון השר נערה כפריית, ותבקש לראות את פני השר, ויצא אלי' סוכנו ותאמר כי דבר לה אל השר, ותבוא אליו ותאמר לו כי אמה חולה והביאה אל הרופא הייבענטאל, ויתן לה ריצעפט ויאמר כי עוד חצי שנה תוכל לחיות, ובזה הזמן דרושה למאכלי טובים, וכשמעה דברי הרופא ובידעה עניותה וכי אין לה בכפר קרוב ומודע והיא צעירה לימים עוד טרם נתמלא לה י"ח שנה התחילה לבכות ותצא מאת הרופא ותשב בחדר הראשון ותבך.

כעבור שעה קרא אותה הרופא ותאמר לה לך אל שר פלוני, ודבר עמו פנים אל פנים, ואמור לו כי הוא צריך לאשה, ואתה מוסכמת להנשא לו בתנאי אשר

¹⁴⁹ תורת מנחם – התוועדויות, כרך נו, עמ' 365-366; שם, תשמ"ח, כרך ד, עמ' 336-337; שם, תשמ"ט, כרך ד, עמ' 372-373; שם, תשנ"א, כרך ד, עמ' 297-298.

¹⁵⁰ ומקומו בקונטרס הנדפס, עמ' ט, במקום המסומן: "...".

יתן לחם לאמך בכפר, ויבטיח אותך ואת ילידיך אשר תוליד לו, כי יהי' לכם מחייתכם אחרי מותי, ותצו עלי' כי תבוא להגיד לו את מענה השר.

בהגידה להשר את מאמרה האמור התקצף במאד, ותאמר לו כי כן צייתה עלי' הרופא הייבענטאל וכשמעו הוציא שטר בן עשרה רו"כ ויתן לה, ותמאן קחת, ויאמר לה לבוא אצלו בעוד יומים.

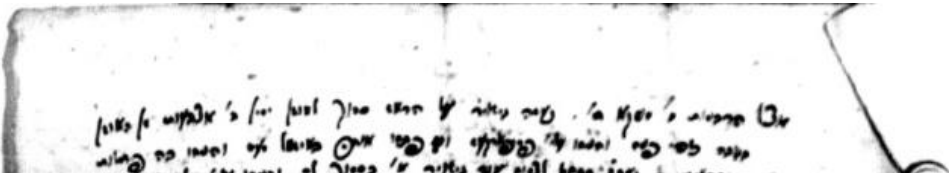
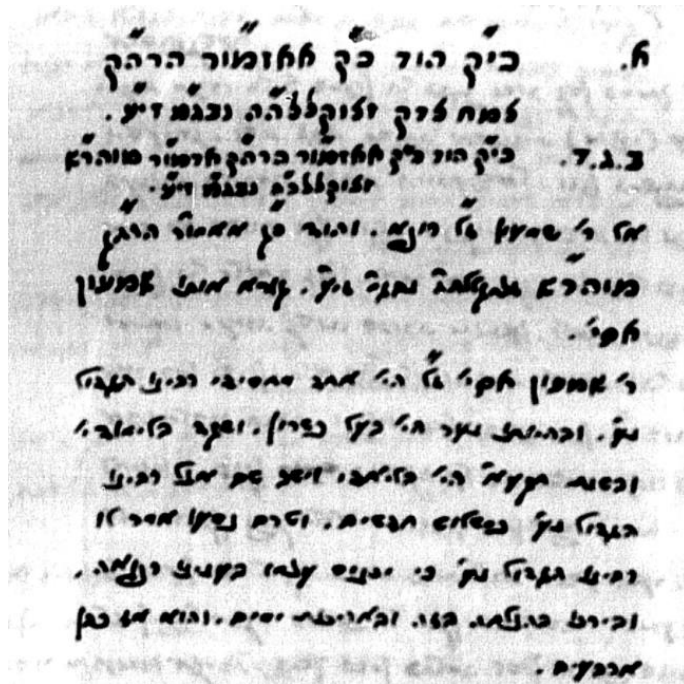
השר התחלה ויקרא להרופא הייבענטאל, ויען הייבענטאל אל השליח, אמור להשר כי שלחתי לו רפואה, וכאשר לא יועיל רפואתו אז יבוא עמו.

השר הביין את אשר הגיד לו, ויקח את הנערה ותלד לו שתי בנות ובן אחד, כשבעה שנים חי, ואחרי מותו הבטיח אותה וילידי' כדברי הרופא הייבענטאל אשר חשב לו לחוב להשגיח על חינוך הילידים.

ביבליוגרפיה:

ר' שניאור זלמן ברגר, ר' שמעון אסיא – הרופא, התמים, גליון כה (מרחשון-כסלו תשס"ד).

עמ' 4-8.



למעלה: רשימת רבינו למטה: מכתב כ"י"ק אדמו"ר מהר"ש אל ר' שמעון הרופא